

İnsani Müdahale, Koruma Sorumluluğu ve Kıbrıs Barış Harekâtı*

Humanitarian Intervention, Responsible to Protect and Cyprus Peace Operation

Alperen EPIK¹, Çağrı Emin DEMİRBAŞ²

Öz

İnsani müdahale kavramı, haklı savaş doktrininin teolojik köklerinden, insan hakları gibi evrensel normlara uzanan bir tarihsel seyir izlemiştir. Günümüzde kavram, sosyal bilim alanlarındaki tüm kavramlar gibi, tek bir tanıma indirgenemeyen tartışmalı bir yapıya sahiptir. Kimi yazarlar, insani müdahalenin devletin egemenliğine zarar verdiğini ve uluslararası barış ve güvenliği tehlikeye düşürdüğü görüşündedir. Kimileri ise insan hayatının devlet egemenliğinden daha öncelikli olduğu görüşünden hareketle insani müdahalenin kimi durumlarda gerekli olduğunu iddia etmektedir. 2001 yılında “Uluslararası Müdahale ve Devlet Egemenliği Komisyonu”, “Koruma Sorumluluğu” isimli bir raporla insani müdahale tartışmalarına yeni bir boyut ekleyerek, insani müdahale kavramı yerine koruma sorumluluğu kavramını önermiştir. Buna göre kendi halkını insanlık vicdanını kanatan kimi insancıl krizlerden koruyamayan, korumayan veya bizzat krizin sorumlusu olan devletlere yönelik gerçekleştirilecek askeri müdahalenin uluslararası toplumun koruma sorumluluğunu oluşturacaktır. Kıbrıs sorunu II. Dünya Savaşı'ndan günümüze kadar gelmiş ve sürmekte olan bir meseledir. Bu mesele 1959 Londra-Zürih Antlaşmaları ile kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti ile çözülmeye çalışılmış fakat başarıya ulaşamamıştır. 20 Temmuz 1974'e kadar çok sayıda Kıbrıs Türk'ünün öldürülmesi, göçe zorlanması gibi olaylar ortaya çıkmış ve bu olaylar Türkiye'yi Kıbrıs'a yönelik bir askeri müdahale gerçekleştirmeye yönlendirmiştir. 15 Temmuz 1974'te Nikos Sampson önderliğinde gerçekleştirilen darbe girişimi ile Kıbrıs Cumhuriyeti'nin uluslararası hukuk açısından varlığını tescilleyen antlaşmaların ihlali ortaya çıkmış ve bu doğrultuda 20 Temmuz 1974'te Türk Silahlı Kuvvetleri Kıbrıs Barış Harekâtı ile duruma müdahil olmuştur. Bu çalışmada cevaplandırılmaya çalışılan temel soru Türkiye Cumhuriyeti'nin gerçekleştirmiş olduğu askeri müdahalenin, Koruma Sorumluluğu raporunun insancıl askeri müdahale için getirmiş olduğu altı kriteri karşılayıp karşılamadığıdır. Çalışmanın temel argümanı Kıbrıs Barış Harekâtı'nın koruma sorumluluğu kriterleri çerçevesinde bir insani müdahale olarak değerlendirilebileceğidir.

Anahtar Kelimeler: İnsani Müdahale, Koruma Sorumluluğu, Kıbrıs Barış Harekâtı

Abstract

Historically, there are many definitions as from religion to notion which define with helping by universal norms on Notion of humanitarian intervention. Also, there are different perceptions to humanitarian intervention which it is hard to define only one definition. A group thinks that humanitarian intervention damage to international peace and security which because of violating state sovereignty. So, they are against humanitarian intervention. Other group thinks that human life is more important than state sovereignty and they thinks that there are necessities for humanitarian intervention in some situations. In 2001 International Intervention and State Sovereignty Comission published Responsibility to Protect Report and they strive to clarify to notion of humanitarian intervention. Cyprus Question is a issue which continue from WWII to today. This issue was tried to be resolved with the Republic of Cyprus, which was established with the 1959 London-Zurich Agreements, but it could not continue as a state it lived due to the problems that emerged before and after this agreement and also with these evets such as the killing of many Turkish Cypriots and forcing them to migrate until 20 July 1974 emerged. With the coup attempt carried out under the leadership of Nikos Sampson on July 15,1974, the violation of the treaties that registered the existence of the Republic of Cyprus in terms of international law on the island was revealed, and with the peace operation organized by the Turkish Armed Forces on the island on July 20, 1974, the bloodshed on the island was stopped. Although the Reponsibility to Protect Report was created after the intervention of the Republic of Turkey, it does not mean that the report cannot be applied to it. The queestion that I will try to answer in this article will be whether the intervention of the Republic of Turkey meets the six criteria for military intervention created by the Responsibility to Protect Report.

Keywords: Humanitarian Intervention, Responsibility to Protect, Cyprus Peace Operation

* Bu makalede bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur. Bu araştırma makalesi İnsani Müdahale, Koruma Sorumluluğu ve Kıbrıs Barış Harekâtı konulu devam eden yüksek lisans tez çalışmasının bir ürünüdür. / In this article, the principles of scientific research and publication ethics were followed. This research article is an output of an ongoing master's thesis on Humanitarian Intervention, Responsibility to Protect and the Cyprus Peace Operation.

¹ Alperen EPIK

ORCID ID: 0000 - 0002 -3063 -6662

Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Çanakkale, Türkiye. alperenrustemepik@gmail.com

Canakkale On Sekiz Mart University, Institute of Post Graduate, International Relations, Canakkale, Turkey. emailadresini@universite.edu.tr

² Çağrı Emin DEMİRBAŞ

ORCID ID: 0000-0001-8281-2827

Dr. Öğr.Üyesi, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler, Çanakkale, Türkiye. cagriemindemirbas@comu.edu.tr

Asst.Prof., Çanakkale On Sekiz Mart University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, International Relations, Canakkale, Turkey. cagriemindemirbas@comu.edu.tr

Geliş Tarihi/Received : 08.09.2024

Kabul Tarihi/Accepted : 27.11.2024

Çevrimiçi Yayın/Published : 02.12.2024

Makale Atf Önerisi /Citation (APA):

EpiK, A., Demirbaş, Ç.E. (2024). İnsani Müdahale, Koruma Sorumluluğu ve Kıbrıs Barış Harekâtı. *İzmir Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 56-74. DOI:10.47899/ijss.1563277

1. GİRİŞ

Haklı savaş öğretisi, kökenleri Roma dönemine kadar dayandırılabilir olan ve savaşın hangi durumlarda haklı görülebileceğine ilişkin görüşler içeren bir öğretilerdir. İnsani müdahale kavramı da haklı savaş anlayışının modern devletler sistemine uyarlanmış bir biçimi olarak değerlendirilmektedir. Ancak kavramın günümüzdeki haline ulaşması Soğuk Savaş sonrası dönemde gerçekleşmiştir. Uluslararası ilişkiler literatüründe yaygın olarak kullanılan insani müdahale tanımı, bir devletin ya da devletler grubunun başka bir devlete karşı geniş çaplı insan hakları ihlallerini önlemek amacıyla kuvvet kullanmasıdır (Bozkurt, 2002).

Kavramın dünya siyasetinde ciddi bir biçimde tartışılmaya başlanması ise Soğuk Savaşın bittiği döneme rast gelmektedir. 1990'lı yıllarda Yugoslavya'nın dağılma sürecinde Bosna-Hersek ve Kosova, Afrika'da ise Ruanda ve Somali gibi bazı insani krizlerin askeri müdahale aracılığıyla önlenmesine yönelik tartışmalar insani müdahale kavramını literatürün gündemine taşımıştır. Bu tarz insani krizlerin dünyanın her yerinde yaşanıyor ve yaşanabilecek olması durumuna cevaben insani müdahale 1999 yılı itibariyle artık Birleşmiş Milletler (BM) seviyesinde tartışılmaya başlanmıştır. Diğer taraftan bu kavram 2001 yılında yayımlanan Koruma Sorumluluğu raporu (The Responsibility to Protect: Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty) ve daha sonra BM bünyesinde yayımlanan ilgili diğer raporlar ile belirli bir somutluk kazanabilmiştir. Koruma Sorumluluğu (KoS) raporuna göre koruma sorumluluğu kavramı, egemen devletlerin günümüz uluslararası toplumunda vatandaşlarını önlenemez felaketlerden kurtarma ve aynı zamanda bunlardan koruma sorumluluğuna sahip olduklarını ifade etmektedir. Bu ifadeye ek olarak devletlerin insani krizleri durdurmaya isteksiz ya da yetersiz kalmaları durumunda böylesi durumların önlenmesi için devletler topluluğu KoS Raporu'nda vurgulanan eylemleri yapmakta yetkili görülebilir (ICISS, 2002).

Bu çalışmada 1974 yılında Türkiye'nin Kıbrıs'a gerçekleştirmiş olduğu Kıbrıs Barış Harekâtı'nın karar alma sürecinde insani kaygıların ne ölçüde rol oynadığı araştırılmaktadır. Bu yapılırken 2001 yılında yayımlanan KoS raporunda belirtilen Tepki Verme Sorumluluğu ve bu sorumluluğun doğru bir biçimde gerçekleştirilebilmesini sağlamak üzere önerilmiş olan altı kriter insani kaygıların anlaşılabilmesinde temel dayanak oluşturacaktır. Dahası çalışmada KoS ilkeleri çerçevesinde Türkiye'nin Kıbrıs Barış Harekâtı'na yönelik askeri müdahale kararını alması ve bu

harekâtı yönetme süreci incelenecek ve buradan hareketle bu harekâtın KoS ilkelerinin yeterliliklerini karşılayabilecek durumda olup olmadığı tespit edilecektir. Karşılayamadığı durumlarda ise elde edilen sonuçların KoS'un gelişimi açısından normatif çıkarımlar yapmaya elverişli olup olmadığı araştırılacak ve bu doğrultuda değerlendirmeler yapılacaktır.

2. İNSANİ MÜDAHALE VE KORUMA SORUMLULUĞU RAPORU

İnsani müdahale kavramının günümüzde herkesçe kabul edilen bir tanımı bulunmamaktadır. İnsani müdahale kavramı üzerine çalışan İngiliz Okulu teorisyenlerinden olan Adam Roberts insani müdahale tanımı yaparken insani kaygıları ön plana çıkarmış ve kavramı "bir devlete onun rızası olmadan, ölüm ya da geniş çaplı acıyı engellemek amacıyla askeri müdahalede" bulunulması olarak tanımlamıştır (Roberts, 1993). Literatürdeki çok sayıdaki tanımlamalar doğrultusunda ise insani müdahale kavramının tanımı bakımından geniş çaplı ölüm, zorla göçe zorlama gibi geniş çaplı insan hakları ihlallerinin yaşandığı devletlerde gerek devletin bunu önleyemediği gerekse de ihmalkarlığı veya bizzat devletin ifa etmesi durumlarında bir devletin, devletler grubunun oluşturduğu bir koalisyon ya da örgüt veya BM aracılığıyla bunların durdurulması ve önlenmesi amacıyla alınan askeri kuvvet kullanımı kararı veya tehdidin kullanılması olarak tanımı yapılabilir.

Literatürdeki tanımların birbirinden farklı olmasının en büyük sebebi askeri müdahaleye yüklenen "insani" boyuttur. Buna ek olarak insani müdahalenin hangi aktör veya aktörler tarafından gerçekleştirileceği, yapılması planlanan müdahalenin uluslararası hukuk çerçevesinde nasıl yetkilendirilebileceği, kitlesel insan hakları ihlallerinin gerçekleştiği durumlarda BM tarafından müdahale yetkilendirilemediğinde ne yapılacağı, müdahalenin hangi araçlarla sürdürüleceği ve nerede sonlandırılacağı, insani müdahalenin askeri güç kullanımı safhasından sonra başka sorumluluklarının olup olmayacağı gibi birçok tartışmalı husus bulunmaktadır. KoS Raporu insani müdahale kavramının bu tartışmalı durumunun aşılabilmesi için ortaya atılmış bir rapor olma özelliği taşımaktadır.

KoS kavramının ortaya çıkmasında Soğuk Savaşın bitişiyle birlikte eski Doğu Bloğu devletlerinde ortaya çıkan iç karışıklıklar ve çatışmalar, Somali iç savaşı, Bosna-Hersek'te ve Ruanda'da gerçekleşen soykırımların önlenememesi ve büyük insanlık trajedilerinin vuku bulması tetikleyici olmuştur. 1999 yılında NATO üzerinden gerçekleştirilen Kosova müdahalesi KoS kavramının oluşumunda kilit bir rol oynamıştır. Zira bu müdahale BMGK yetkilendirmesi³

³ Yetkilendirme: KoS Raporu'na göre insani krizin yaşandığı bir devlete insani müdahalenin

gerçekleştirilebilmesi için BMGK'nın bir devlete veya devletler grubu hakkında vermiş olduğu karar.

olmaksızın gerçekleştirilmiş ve insani gerekçelerle meşruiyeti iddia edilmiştir. Müdahale Bağımsız Uluslararası Kosova Komisyon'u (The Independent International Commission on Kosovo) tarafından "yasal değil fakat meşru" (Illegal but Legitimate) ilan edilmiştir. (The Independent International Commission on Kosovo, 2000) Bu kavram ise Kosova Müdahalesi'nin her ne kadar Sırp yönetimi altındaki Kosovalıların baskı görmesi ve bu krizin çözümü için her türlü diplomatik yol denenmiş olmasına rağmen BMGK'nın onayının alınmadan gerçekleştirildiği durumları açıklamak için kullanılmaktadır. Diğer taraftan ise durum ve kavram yasallık ile meşruiyet tartışmalarını alevlendirmiştir. Bu tartışmalar sonrasında dönemin BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın önemli çabalarıyla BM bünyesinde çalışmalar başlatılmıştır. Bu çalışmalar sonucunda dünya çapında önemli kuruluşlarda çalışan Gareth Evans ile Mohamed Sahnoun'un başını çektiği on iki kişilik bir araştırma grubu ve Kanada Hükümet'nin destekleriyle Eylül 2000'de geçici bir yapıda olan Uluslararası Müdahale ve Devlet Egemenliği Komisyonu (International Commission on Intervention and State Sovereignty (ICISS)) insani müdahale üzerinde ortak ve uygulanabilir bir yol haritası oluşturulabilmesi için kuruldu. Komisyon, BM Genel Kurulu'nun bir parçası olarak tartışmaya konu olmuş siyasi, operasyonel, ahlaki ve yasal sorunların hepsini çözmek için dünya etrafında neredeyse tüm fikirlere danışarak uluslararası toplum, BM ve BM Genel Sekreterine yardım edebilecek bir rapor oluşturmaya çalışmıştır (ICISS, 2001).

Koruma Sorumluluğu Raporu egemen devletlerin kendi vatandaşlarını açıklıktan, kitlesel tecavüz ve cinayetlerden, kaçınılabilir felaketlerden koruma sorumluluğuna sahip olduğunu belirtmiştir. Ancak devletler isteksiz ya da bu sorumluluk daha geniş devletler topluluğunun uygulayabileceği vurgulanmaktadır (ICISS, 2001). Bunlara ek olarak komisyon bahsetmiş olduğu devletin egemenliği ve sorumluluğu konusunu bu sorumluluğun doğası ve boyutları, kimin uygulayacağı, kimin otoritesi altında gerçekleşeceği, ne zaman, nerede ve nasıl gibi soruların cevaplarını arayarak bu raporda tartışmaya açmıştır (ICISS, 2001).

Komisyon raporda temel ilkelerini devlet egemenliğinin bir sorumluluk olduğu ve kendi halkını korumak için asıl sorumluluğun ise o devletin kendisinde olduğunu ve iç savaş, ayaklanma, baskı ya da başarısız devlet durumlarında, devletin bu durumları durdurmak ya da engellemekteki isteksizliği ya da imkansızlığının bir sonucu olarak ciddi sıkıntılara maruz kalan bir insan grubunun olduğu yerde, müdahalesizlik ilkesinin yerini uluslararası koruma sorumluluğuna bıraktığı görüşleri üzerine oluşturulmuştur (ICISS, 2001). Ayrıca 2023 yılında

yayınlanan "A Framework for Action for the Responsibility to Protect: A Resource for State" adlı raporda "Koruma Sorumluluğu, egemenliğin sınırsız yetkilerine sahip bir devletin kendi halkına karşı suç işlemesini sağlayacak bir şey değil ancak bunun yerine bir sorumluluktur" diye devlet egemenliği ve sorumluluk ilişkisine vurgu yapmaktadır (Asia-Pacific Centre for the Responsibility to Protect, 2023).

Komisyon devlet egemenliğinin, devletin kendi vatandaşlarına karşı bir sorumluluğu veya yükümlülüğü olduğunu ifade ederek bu sorumluluğun yerine getiremediği durumlar üzerinde ne yapılması gerektiğine dair bir yol haritası çizmeye çalışmıştır. Buradan yola çıkarak Komisyon, Koruma Sorumluluğu Raporu'nda insani krizlerin önüne geçilebilmesi için üç spesifik sorumluluktan oluştuğundan bahseder. Bunlar sırasıyla önleme, tepki verme ve yeniden inşa etme sorumluluklarıdır.

2.1. Önleme Sorumluluğu

Raporda belirtilen Önleme Sorumluluğu insani krizin yaşandığı yerdeki çatışmanın temel sebeplerini, insanları risk altına sokan çatışmaları ve diğer insan yapımı krizleri ele alarak bunları önleme sorumluluklarını taşımaktadır (ICISS, 2001). Komisyon bu sorumluluk kapsamında bir krizin çatışmaya dönüşmesini önleyebilmek için erken uyarı ve analiz, temel sebepleri önleme çabaları ve doğrudan önleme çabalarının olması gerektiğini vurgulamaktadır. Erken uyarı ve analiz çabaları bir krizin çatışmaya dönüşmeden temel sebeplerinin anlaşılması ve böylece bu durumda insani kaygıların olup olmadığını açığa kavuşturulmasını sağlar. Bunun için komisyon BM kurumları, BM Barış Güçleri, elçilikler, istihbarat örgütleri, Uluslararası Kriz Grubu, Uluslararası Af Örgütü, İnsan Hakları İzleme Örgütü, uluslararası ve ulusal insan hakları örgütleri, Kızıl Haç, inanç grupları, akademiler ve medya ile bu sistemin işlerlik kazanabileceğini vurgulamaktadır (ICISS, 2001).

2.2. Tepki Verme Sorumluluğu

Tepki Verme Sorumluluğu ise insan ihtiyaçlarını zora sokan durumların önüne geçilebilmesi için yaptırımlar, uluslararası örgütler tarafından cezalandırma gibi araçlarla tepki vermek ve diğer yandan daha aşırı konuların gerçekleştiği durumlarda ise askeri müdahalenin de dahil olacağı uygun tedbirler ile karşılık vermektir (ICISS, 2001). Dahası insanları koruma amaçlı gerçekleştirilmek istenen bir müdahale, ilk olarak müdahalenin gerekli olup olmaması sorularını yanıtlamalı ve gerekli görülmesi durumunda ise ne zaman ve nasıl olmasını belirlemek için daha şeffaf kurallar, prosedürler ve kriterleri bulundurması gerekmektedir. İnsani müdahale kararının alınabilmesi için ikinci olarak zamanında bütün yaklaşımların denenmesi ve sonucunda başarısız olunmasını gerektirmektedir. Üçüncü olarak, askeri müdahale sadece insani kaygı amacıyla

yürütülmelidir ve sebep olabileceği kurumsal zarar ile insan maliyetini minimize etme kaygıları içermelidir. Son olarak sürdürülebilir ve daha güçlü bir barış için çatışma sebeplerini mümkün olduğu yerde ortadan kaldırmaya odaklanmalıdır (ICISS, 2001).

Tepki verme sorumluluğu altında olan müdahale boyutu ise bu alanlarda alınması gereken tedbilerden sonra insani boyutta krizin devam ettiği devlete karşı insani müdahale çerçevesinde askeri müdahale kararının alınmasıdır. İnsani müdahale kararını uygulanabilmesi için önce bu müdahalenin karşılaması gereken altı kriteri vardır. Bu kriterler doğru otorite, haklı sebep, doğru niyet, son çare, orantılılık ve makul beklentilerden oluşmaktadır. (ICISS, 2001)

2.3. Yeniden İnşa Sorumluluğu

Komisyonun raporda oluşturduğu sorumluluklardan üçüncüsü yeniden inşa sorumluluğudur. Bu sorumluluk, bir krizi ya da çatışmayı durdurmak ya da engellemek için tasarlanmış olan bir askeri müdahalenin sonradan oluşabilecek olumsuz sebeplerini ele almak ve uzlaşma, yeniden inşa ve toparlanma kapsamında tamamen yardım sağlayarak bunların önüne geçmek anlamına gelmektedir (ICISS, 2001). Rapora göre eğer askeri müdahale eyleminin ortadan kalktığı yani insani müdahalenin başarıya ulaştığı durumdan sonra da aslında KoS'un insani müdahalenin gerçekleştirildiği devlet üzerinde sorumluluğu devam etmektedir. Çünkü yapılmış olan insani müdahale sadece mevcut krizin önüne geçmeyi değil aynı zamanda sürekli barışın sağlanmasını da amaçlamalıdır. İnsani müdahale sonrası amaçlanan sürekli barış ise kriz döneminde kurumları, ekonomisi, güvenlik kuruluşların zarar gördüğü devlet içerisinde bunların yeniden inşası ile sağlanır. Bu yeniden inşa süreci sorumluluğu ve eylemi kademeli olarak işbirliği ve uluslararası kurumlar aracılığıyla sağlanır (ICISS, 2001).

3. KORUMA SORUMLULUĞU RAPORU DOĞRULTUSUNDA KIBRIS BARIŞ HAREKÂTININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Koruma Sorumluluğu Raporu doğrultusunda bu bölümde Kıbrıs Barış Harekâtı "Tepki Verme Sorumluluğu" kapsamında değerlendirilecektir. Yapılan bu değerlendirmeler ışığında Kıbrıs Barış Harekâtı'nın Koruma Sorumluluğu Raporu'ndaki Tepki Verme Sorumluluğu altındaki altı kriteri karşılayıp karşılamadığı sonucuna ulaştıktan sonra bu harekâtın bu rapor kapsamında Kıbrıs Barış Harekâtı'nın milli çıkarlardan ziyade insani kaygıların dahai ağır bastığı bir insani müdahale olarak değerlendirmesi yapılacaktır.

3.1. Koruma Sorumluluğu Raporu Doğrultusunda Kıbrıs Barış Harekâtının Değerlendirilmesi

3.1.1. Doğru Otorite Kriteri

Tepki Verme Sorumluluğu'nun ilk kriteri olan Doğru Otorite kriteri, bir insani kriz durumunda alınacak insani müdahale kararının kimin tarafından verileceğiyle ilişkili bir kriterdir. Çalışmanın önceki kısımlarında bahsedildiği üzere KoS raporuna göre insani müdahale kararını verebilecek en yetkili makam BM Antlaşması 24. maddede (BM, 1945) uluslararası barış ve güvenliğin başlıca koruyucusu olarak nitelendirilen, BMGK'dır. Ancak BMGK insani müdahale gerektiren kriz ve çatışma durumlarında karar veremediğinde, tavsiye niteliğinde karar verebilecek başka organların olduğu da görülmektedir.

KoS Raporu'na göre BMGK dışında tavsiye niteliğinde karar verebilecek organlardan ilki BM Genel Kurulu'dur. Böyle bir durum BMGK'nın karar verme sürecinde çıkmaza girdiği ve acilen alınması gereken bir insani müdahale kararı hakkında BM Genel Kurulu'nda yapılan oylama neticesinde, 2/3 oranında evet oyu çıkarsa, müdahalenin meşru olabileceği düşüncesiyle ortaya atılmıştır (ICISS, 2001). Bu karar alma süreci ise BMGK'nın uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden durumlara karşılık veremediği dönemlerde Barış İçin Birleşme prosedürü altında acil özel toplantılar gerçekleştirir ve toplantıda alınan kararlar BMGK'nın alamadığı kararı tekrardan gözden geçirmesine yol açar. BM Genel Kurulu'ndan çıkacak böyle bir karar ise BM Antlaşmasının 10.maddesine göre bağlayıcı değil ancak tavsiye niteliğindedir. (ICISS, 2001). Dahası BM Genel Kurulu Barış İçin Birleşme çağrılarını neticesinde 1950'de Kore, 1956'da Mısır ve 1960'da Kongo'da kararlar alabilmiştir (ICISS, 2001). Ancak bu durum en nihayetinde BMGK'nın ve böylece BM sisteminin sorgulanabilmesini ortaya çıkaracağından çok sağlıklı ve istenen bir seçenek değildir.

KoS Raporu'na göre ikinci karar verebilme organı ise bölgesel ve bölge-altı örgütlerdir (ICISS,2001). Bu örgütlere meşruluk oluşturabilecek dayanak ise BM Antlaşması'nın 8'inci Bölümü 52'nci maddesidir. Bu maddeye göre BMGK gibi uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına ilişkin BM'nin ilke ve amaçlarıyla örtüşen antlaşma ve kuruluşların yerel uyuşmazlıkları BMGK'ye sunmadan barışçıl yollarla çözebilme hakkı vardır (BM, 1945). Barışçıl yöntemlerin dışında BMGK, kendi yetkisi altında bu örgütleri zorlayıcı önlemleri uygulamak bakımından da kullanılabilir (BM, 1945). Bu durum 1997 Sierre Leone ve 1992 Liberya'da ECOWAS Gözlem Grubu'nun yaptığı müdahalelerin daha sonra post facto olarak kabul edilmesi örnekleri ile gösterilebilir (ICISS, 2001). Ancak bu örgütlerin insani kriz ve çatışmaların yaşandığı bölgelerde ne kadar BMGK'dan önce davranıp müdahalede bulunsa da bir BMGK yetkilendirmesinin

olmaması yapılan müdahalenin insaniliğini ve BM, BMGK bünyesinin sorgulanmasına sebep olacaktır.

Son olarak ise insani müdahale gerektiren bir durumda BMGK, BM Genel Kurulu, Bölgesel ve Bölge-altı Örgütleri kayıtsız kalırsa ve kendini bu konuda sorumlu hisseden bir devlet ortaya çıkıp BM'nin tüm değerlerini taşıyor olduğunu iddia etse bile ve aynı zamanda dünya kamuoyunun desteğini alıp, rapor şartlarını karşılıyor bile olsa böyle bir müdahale rapor kapsamında insani müdahale olarak değerlendirilemez. Ancak böyle bir durumun başarıyla gerçekleşmesi ise BM'nin mevcudiyetinin ciddi şekilde sorgulanmasına sebep olacaktır.

3.1.1.1. Doğru Otorite Kriteri Kapsamında Kıbrıs Barış Harekâtı

Kıbrıs, 15 Temmuz 1974'te EOKA-B lideri Sampson tarafından Makarios Hükümeti'ne yapılan darbe ile bir çatışma ve iç savaş durumu içine girmiştir. Bu kriz ve yıkılan anayasal düzen, 1959'da imzalanan Londra-Zürih Antlaşmaları'ndan Garanti Antlaşması kapsamında Türkiye'nin adaya Kıbrıs Barış Harekâtı'nı gerçekleştirmesinin yolunu açmıştır.

İlk olarak kararın alındığı dönem Türkiye Cumhuriyeti bir koalisyon hükümeti ile yönetilmekteydi. Dönemin Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk, Başbakan koalisyon hükümetinin kurucu partisi Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) genel başkanı Bülent Ecevit ve Başbakan Yardımcısı Milli Selamet Partisi (MSP) genel başkanı Necmettin Erbakan'dı. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı Meclis görüşmelerinde Necmettin Erbakan Kıbrıs'ta darbe eylemi gerçekleştikten sonra BM Genel Sekreterine, NATO Genel Sekreterine ve İngiltere Dışişleri Bakanına Türkiye'nin tutumuyla ilgili mesajlar gönderildiğini ifade etmiştir. Ayrıca uluslararası ortam konusunda Erbakan, Kıbrıs'ta yaşanan bu darbe girişimini Batı Bloğu, Doğu Bloğu ve Bağlantısızlar Bloğu'nun desteklemediğini ve ABD Dışişleri Bakanı Kissinger'in ise adada yaşayan Türk toplumunun güvenliğinin devamlılığı için bir çözüm bulunmasını desteklediklerini Türkiye'ye beyan etmiştir (Mercan, 2019).

Dönemin Başbakanı Bülent Ecevit ise darbe girişiminden sonra Garanti Antlaşması'nın gereği olarak İngiltere'ye bir ziyaret gerçekleştirmiş ve adada anayasal düzenin tahsisine üzerine İngiltere'yle birlikte müdahalede bulunma teklifinde bulunmuştur:

“Mutlaka bu askeri darbenin sonuçlarının önlenmesi gerekir. Ada halkının bizi özellikle ilgilendiren Kıbrıslı Türklerin güvenliğinin sağlanması gerekir ve Kıbrıslı Türklerin bir denize açılış kapısının güvence olarak bulunması gerekir

Türkiye'ye bakan kıyılarda. Bunları sağlamak için birlikte hareket edelim dedik. Sizin yani İngilizlerin orda iki üssünüz var. Birlikte hareket edersek Rumlarda fazla tedirgin olmazlar. Sizi bir güvence olarak görürler. Daha sükunet içinde orda duruma hakim olunur ve bu darbenin sonuçları ortadan kaldırılır” (Birand, 1999).

Ancak İngiltere'nin bu teklife cevabı olumlu olmamıştır. Dönemin İngiltere Dışişleri Bakanı Lord J. Callaghan bu teklife yönelik şunları söylemiştir:

“Ecevit'in açısından güzel bir teklifti, mantıklıydı. Ancak bizim işimize gelmedi. Hem Yunanistan hem de Kıbrıs Hükümetiyle ilişkilerimizi bozacak hem de Rusların Emperyalist Batının Kıbrıs'ı kolonileştirdiği propagandasıyla karşı karşıya kalacaktık. Reddettik. Hükümet askerini riske atmak istemedi. Ayrıca müdahaleye katılırsak iki tehlikeyle karşı karşıya kalacağız. Biri Rumlardan tepki görüp adadaki etkinliğimizi kaybedebilirdik. Diğeri Kıbrıs'ta bataklığa batmak ve bir daha çıkamamak. Bundan dolayı Türk önerisini reddettik” (Birand, 1999).

Türkiye'nin İngiltere ile Garanti Antlaşması kapsamında görüşmesi ve Yunanistan'ın ise bu görüşmelere kapalı olmasından dolayı Türkiye bu antlaşmanın diğer garantör devletleriyle ortak hareket etme imkanını bulamamıştır. Bundan dolayı antlaşma garantör devletlerden diğer ikisinin böylesi bir eyleme kapalı olması durumunda diğer garantör devlete antlaşmanın tahsisine için müdahale hakkı tanımıştır. Türkiye ise antlaşmanın tanıdığı böyle bir hakkı kullanarak bu konuda tek taraflı bir sorumluluk altına girmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2023).

Dönemin ABD Başkanı tarafından bu bunalımın çözülmesi için görevlendirilen Yakın Doğu İşlerinden Sorumlu Dışişleri Bakan Yardımcısı Joseph J. Sisco ise Ankara ve Atina arasında bir çözüm bulabilmek için bir mekik diplomasisi yürütmüştür. 18 Temmuz'da Başbakan Bülent Ecevit, Sisco vasıtasıyla Yunanistan Hükümeti'ne bir ultimatom göndermiştir. Sırasıyla talepler Samson'un Kıbrıs'dan ayrılması, Kıbrıs Milli Muhafız Teşkilatı'ndaki 650 subayın geri çağırılması, adanın bağımsızlığı için sağlam garantilerin verilmesiydi (Oberling, 1987). Ancak Sisco'nun bu mekik diplomasisi Yunanistan'ın ultimatomu reddetmesi üzerine 20 Temmuz 1974 tarihinde Kıbrıs Barış Harekâtı'nın başlamasına engel olamamıştır.

Gerçekleştirilen bu harekât hakkında Türkiye ne kadar BM, NATO ve ilgili devletlerle görüşmeler gerçekleştirse de gerçekleştirilen bu harekât BM tarafından harekâtın öncesinde ve sırasında yetkilendirilmemiştir. Nitekim Kıbrıs ile alakalı BMGK'nin 20 Temmuz 1974 tarihinde 353 sayılı kararı bunun bir göstergesidir. Bu karara göre Kıbrıs'ta

askeri müdahalenin acilen sonlandırılması, birliklerin geri çekilmesi ve Kıbrıs'ın egemenlik, bağımsızlık ve bölgesel bütünlüğüne saygı gösterilmesiyle birlikte tüm tarafları ateşkes için davet etmiştir (BMGK, 1974). Bu kararın 5. maddesine göre İngiltere, Türkiye ve Yunanistan 25 Temmuz'da Cenova'da bir görüşme gerçekleştirmişlerdir (BMGK, 1974). 30 Temmuz'da taraflar bir ateşkes antlaşmasına ulaşmıştır. Bu ateşkesin ardından taraflar ikinci Cenova Konferansını gerçekleştirmiştir. Tarafların barış antlaşması için birbirlerine yaptığı teklifler kabul edilmemiş (Oberling, 1987) ve Türkiye 14 Ağustos'ta ikinci harekâta başlamıştır.

14 Ağustos'ta başlayan ikinci harekât ise birinci harekâta olduğu gibi BM yetkilendirmesi olmadan gerçekleştirilmiş ve ilk harekâtın aksine uluslararası toplum tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Bu doğrultuda Kıbrıs Barış Harekâtı'nın her iki aşaması kapsamında Koruma Sorumluluğu Raporu'nun Tepki Verme Sorumluluğunun ilk kriteri olan Doğru Otorite kriterini karşılanmadığı ve Türkiye'nin bu harekâtı BM yetkilendirmesi olmadan, BM Genel Kurulu'nda barış için birlik kararı gibi bir karara istinaden yapmadığını, bir bölgesel veya bölgealtı örgütle bu harekâtı gerçekleştirmediği açık olarak görülmektedir. Bu kapsamda Türkiye'nin müdahaleleri ilk kriter olan doğru otoritenin gereklerini sağlamamaktadır. Ancak diğer taraftan 1960 yılında İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında imzalanan Londra-Zürich Antlaşmalarından birisi olan Garanti Antlaşması'na göre antlaşma hükümlerinin ihlal edilmesi durumunda taraf olan devletler gerekli önlemleri almak konusunda hep birlikte sorumlu tutulmuştur. Ancak imzacı olan bu devletler birlikte veya birbirleriyle işbirliği halinde hareket edemediği durumda, antlaşmanın yani Kıbrıs Devleti'nin kurucu antlaşmalarının tekrarda yürürlüğe konulabilmesi için taraflara müdahale hakkı tanınmıştır (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2023).

3.1.2. Haklı Sebep Kriteri

Tepki Verme Sorumluluğunun ikinci kriteri olan haklı sebep, bir devletin kendi vatandaşlarına kasıtlı olarak, ihmalinden dolayı ya da bunu önleme konusunda imkanlarının olmayışından dolayı gerçekleşen veya gerçekleşmesi muhtemel büyük ölçekli etnik temizlik durumlarıdır (ICISS, 2001). Koruma Sorumluluğu Raporu ayrıca haklı sebep kriteriyle alakalı gerçekleşmesi muhtemel görülen geniş can kayıpları veya bunların, soykırımsal niyetli olsun veya olmasın, bu eylemleri devletin kasıtlı gerçekleştirilmesi veya engellememesi, başarısız devlet durumları, gerçekleşen ve gerçekleşmesi muhtemel olan geniş çaplı etnik temizlik eylemleri, çok sayıda can kaybı, göçe zorlamak, terör eylemleri, tecavüz gibi olayların hepsinin veya birinin gerçekleşmesi

durumunda haklı sebep kriterinin karşılandığını görüşülmüştür (ICISS, 2001). Ayrıca bu tarz insani krizlere sebep olan KoS Raporu'nda geçen eylemler 1948 Cenevre Sözleşmesi'ne göre tanımlanmıştır (Yamaner vd., 2009).

3.1.2.1. Haklı Sebep Kriteri Kapsamında Kıbrıs Barış Harekâtı

Kıbrıs'ta ilk ciddi ayaklanmalar 1931 yılında gerçekleşmiştir. Ancak bu ayaklanmalar o dönem İngiltere Sömürge yönetimi altında olan Kıbrıs için adanın bağımsızlığının sağlanması amacıyla gerçekleştirilmiştir. Ancak 1950-1960 arası döneme gelindiğinde ise Kıbrıs'ın bağımsızlığı için kurulmuş ve ENOSIS talepleri olan EOKA örgütünün adada şiddet eylemlerinin olduğu görülmektedir. Ancak adada toplumlar arası kriz yaratan olaylar 1955 yılına gelindiğinde şiddetli olarak gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. 21 Haziran 1955 tarihinde Kıbrıs'ın Türk mahallesinde Lefkoşa Polis Karakolu'na bir bombalı saldırı gerçekleşmiş ve bu olay neticesinde 13 kişinin yaralanması Kıbrıs Türk toplumu için sürecin başlangıcı olmuştur. (Oberling, 1971). Bu eylemlerden dolayı Kıbrıs Rum toplumunun kurduğu EOKA'nın yanısıra Kıbrıs Türk toplumu adına EOKA saldırılarına karşı Albay Rıza Vuruşkan tarafından Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT) kurulmuştur. Bunlara ilaveten 1960 yılında Kıbrıs bağımsızlığını kazanana kadar adadaki çatışmalar iç savaş niteliğine dönüşmüş ve bu süreç sırasında 84 Kıbrıslı Türk hayatını kaybetmiştir. İki toplumun adada birlikte yaşadığı köylerden 13'ü ve bir Kıbrıs Türk köyü EOKA baskıları neticesinde boşaltılmış ve burada yaşayan köylüler adadaki diğer Kıbrıslı Türklerin yaşadığı bölgelere göç etmek zorunda bırakılmıştır (Oberling, 1987).

1960 yılında imzalanan Londra-Zürich Antlaşmalarından sonra Kıbrıs'ta şiddet olayları durmamıştır. Bunların arkasındaki sebep ise Londra-Zürich Antlaşmalarına imza atmasına rağmen Başpiskopos Makarios bu antlaşmalar konusunda isteksiz davranmıştır. Ancak dönemin Yunanistan Başbakanı Karamanlis'in tepkilerinden dolayı Antlaşmaları imzalamak zorunda kalmıştır (Birand, 1999).

Londra-Zürich Antlaşmalarıyla oluşan bir Kıbrıs Devleti'ni istemeyen Makarios ise ENOSIS'i gerçekleştirmek için çalışmalara başlamıştır. Yeni kurulmuş Kıbrıs Cumhuriyeti'nde Kıbrıs Rum tarafının adada çoğunlukta olmaları nedeniyle devlet idaresinde büyük sorumluluk yüklenmiş bulunan Kıbrıslı Rum idareciler, Anayasanın temel hükümlerinin yürürlüğe girmesine engel olmuşlar ve daha ilk günlerden itibaren Anayasa ve Antlaşmalar hükümlerinin değiştirilmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir (Dışişleri Bakanlığı, 1964). İçişleri Bakanı Yorgacis Akritas tarafından hazırlanan Akritas Planı da bu amaçlar doğrultusunda oluşturulmuş bir plandır. Nitekim Kasım 1963'te Başpiskopos Makarios'un Anayasa'da 13 değişiklik önerisinde bulunması da bunun bir göstergesi olmuştur

(Clark, 2023).

Akritas Planı doğrultusunda Kıbrıs Türk toplumu şiddet ve baskı yoluyla Türkiye'ye göçe zorlanmak istenmiştir. Nitekim 21 Aralık 1963'te Lefkoşa'nın Türk mahallelerinde burada yaşayan Kıbrıslı Türkleri arama teşebbüsleri sonucunda şiddet olayları başlamış ve bu Türk mahallerinde silahlı çatışmalar gerçekleşmiştir. Kıbrıslı Rumlar tarafından oluşturulan silahlı gruplar 100 kişilik bölük seviyesinde gruplar halinde mahallelerde eylemlerde bulunmuşlardır. 21 Aralık tarihinde Girne kapısı civarında bulunan Atatürk heykeline ve Rauf Denktaş'ın bürosuna ateş açmışlar ve 22 Aralık sabahı ise Lefkoşa Türk Erkek Lisesi'ne ateş açılmış ve iki öğrenci yaralanmıştır. Dahası Kıbrıslı Türk öğrencileri taşıyan servis aracına da bu sırada ateş açılmıştır. 22 Aralık Gecesi ise Lefkoşa'daki Türk mahallelerinin iletişim araçlarıyla bağlantısı kesilmiş, Girne yolundaki Kıbrıs Türk toplumunun araçları ateş altına alınmıştır (Oberling, 1987).

21 Aralık gecesi başlayan bu olaylar sırasında en can alıcı ve dünya basınına yansıyan olay ise Kıbrıs Türk Kuvvetleri Alay Komutanlığı'nda görevli tabip Binbaşı Nihat İlhan'ın eşi ile üç çocuğunun bir banyo küvetinde katledilmesi olmuştur (Clark, 2023). Bu olaylar neticesinde Küçük Kaymaklı'da yaşayan 550 Kıbrıslı Türk şehri terke zorlanmış ve Lefkoşa'nın Kıbrıs Türk toplumunun yaşadığı bölgelerine göç etmek zorunda bırakılmıştır (Oberling, 1987).

Türkiye bu olaylar esnasında şiddet olaylarının durdurulması için Yunanistan ve İngiltere ile birlikte Kıbrıs Hükümeti'ne ortak çağrıda bulunmuş ve sonuç alamamıştır (Dışişleri Bakanlığı, 1964). Bunun sonucunda Türkiye ihtar maksatlı beş adet jet uçağını Kıbrıs'a gönderip uyarı maksatlı uçuş gerçekleştirmiştir (Dışişleri Bakanlığı, 1964). Bu ihtar uçuşlarından dolayı Başpiskopos Makarios garantör devletlerin yapmış olduğu çağrıyla 26 Aralık'ta kabul etmiştir. Bu ateşkes neticesinde 27 Aralık'ta adada bulunan İngiliz birlikleri Kıbrıs Rum ve Türk kesimi arasında bulunan Yeşil Hat diye bilinen ateşkes hattı boyunca mevzi işgal etmişlerdir (Dışişleri Bakanlığı, 1964). Şiddet olayları bu ateşkesle sona ermiştir. Ancak bu şiddet olayları neticesinde adada yaşayan 30.000 Kıbrıslı Türk 103 köyü terk etmeye zorlanmış ve adanın %3'üne denk gelen, denize çıkışı olmayan bir bölgeye sığınmak zorunda kalmıştır (Dışişleri Bakanlığı, 2024). Dahası BMGK'nin 1964 yılında yayınlamış olduğu rapora göre ise 25.000 Kıbrıslı Türk yerlerinden edilmiş ve Türklerin yaşadığı ve Rumlarla paylaştığı toplam 109 köyde 527 ev tahrip edilmiş ve 2000 kadar ev de yağmalanmıştır (Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 1964). Dahası 120 Kıbrıslı Türk'ün yaşadığı karma bir köy olan Ayvasıl'da bu dönemde köyde yaşayan Türkler öldürülerek, toplu mezarlara gömülmüştür. 13 Ocak 1964 tarihinde yapılan kazılar neticesinde yaklaşık 30 kadar

ceset Ayvasıl köyünde bulunan toplu mezarlardan çıkartılmış olmakla birlikte bu katliam taraflar arasındaki ateşkesen sonra gerçekleşmiştir (Bozkurt, 1964). Bu şiddet olayları neticesinde BMGK UNFICYP (United Nations Peacekeeping Force in Cyprus (Kıbrıs'taki BM Barış Gücü)'yi kurmuş ve UNFICYP birlikleri adaya 14 Mart'ta intikal etmiştir (Oberling, 1987).

Adada ateşkesin gerçekleşmesine ve UNFICYP birliklerinin gelmesine rağmen barış tahsis edilememiştir. Nisan ayına gelindiğinde Dışişleri Bakanlığında yapılan açıklamaya göre Kıbrıs Rum toplumundan oluşmuş silahlı grupların Saint Hilarion bölgesine taciz eylemlerinde bulunduğu ve Türk halkına karşı şiddet eylemlerinin sürmekte olduğu beyan edilmiştir (Dışişleri Bakanlığı, 1964). Ayrıca bu dönem sırasında BM Kuvvetleri Komutanı ve Genel Sekreter'in 29 Nisan 1964 tarihinde BMGK'ye teslim ettiği raporda Kıbrıs Rum toplumunun kurmuş olduğu silahlı örgütlerin çok sayıda Kıbrıslı Türk'ün silah tehdidi ile kaçmasına sebep olduğunu belirtmiştir (Dışişleri Bakanlığı, 1964).

Bu silahlı çatışmalardan sonra bile Başpiskopos Makarios adada anayasal düzenin ENOSIS lehine değişmesi için yapmış olduğu çalışmalara devam etmiştir. Kıbrıs Hükümetinin yeni silahlar almak için diğer devletlerle görüşmeler gerçekleştirmesi ve zorunlu askerlik için bir yasa tasarısını Cumhurbaşkanı Yardımcısının onayı olmadan yapmaları 4 Mart tarihli BMGK kararınının 1'inci maddesinde geçen "BM Antlaşması'na uygun olarak, tüm üye devletlerden, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin egemenliğini zedeleyecek ve uluslararası barışı tehlikeye atacak herhangi bir eylemden veya eylem tehdidinden kaçınmaları istenmektedir" (BMGK, 1964) ibaresine aykırı bir hareket olduğu ortaya çıkmaktadır. 3 Haziran tarihinde de zorunlu askerlik yasası meclisten geçmiş ve Türkiye, Kıbrıs Hükümeti'ne bir nota göndererek bu durumu protesto etmiştir (Dışişleri Bakanlığı, 1964). Bu şiddet olaylarının durdurulması için BM arabuluculuğuyla Yunanistan ve Türkiye arasında uzlaştırma çalışmaları gerçekleştirilmiş ve Acheson Planları oluşturulmuş. Ancak bu planlar her iki kesim tarafından reddedilmiştir (Dışişleri Bakanlığı, 1964). Bu müzakerelere ilaveten Yunanistan bu süreçte adaya silah ve asker gönderme faaliyetleri gerçekleştirmiştir. BM Genel Sekreteri U-Thant bu durumu fark etmiş ve Yunanistan Başbakanı Papandreu, Kıbrıs Cumhurbaşkanı Başpiskopos Makarios ve Türkiye Başbakanı İnönü'ye "Kıbrıs'a silah ve asker yığınağı yapmanın doğuracağı tehlikeli sonuçlara işaret ederek Birleşmiş Milletler gayretlerine yardımcı olması hususunda çağrıda bulunmuştur" (Dışişleri Bakanlığı, 1964). Acheson planınının reddi ve asker sevkiyatının sürdüğü dönemde de adada şiddet eylemleri durmamıştır. Bu olaylar kapsamında Kıbrıslı Rumlar Mansura'ya ve Mansura'daki iki sahil köyüne karadan ve denizden saldırılar

gerçekleştirmiştir. UNFICYP yetkilileri bu olaylar için tedbir almayacaklarını beyan etmiştir. Aynı tarihte Kıbrıslı Rumlar bu bölgeye karşı iktisadi abluka faaliyeti de gerçekleştirmeye başlamıştır (Dışişleri Bakanlığı, 1964). Türkiye, bu olaylar üzerine BMGK'yi toplantıya çağırması ve NATO'ya bilgi vermiştir. Şiddet eylemlerinin durmaması üzerine dönemin Başbakanı İsmet İnönü 4 Eylül'de Meclise yapmış olduğu konuşmada Mansura'ya Rum tarafının bir taarruz planladığını ve bundan dolayı da 7 Ağustos'ta Ada'ya ihtar uçuşlarının uçuşlarıyla Rum silahlı gruplarını hedef aldıklarını beyan etmiştir (Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, 1964). Ancak Türkiye bu ihtar uçuşlarıyla bir sonuç alamayınca şiddet olaylarına sebep olan askeri hedefleri BMGK'yi bilgilendirilerek topçu ateşleriyle vurması sonucunda şiddet olayları son bulmuştur. Fakat bunun üzerine Yunanistan da 9 Ağustos'ta 5 uçak ile Erenköy'ü bombalamıştır (Dışişleri Bakanlığı, 1964).

Bu dönemde yaşanan şiddet olayları dışında insani yardım malzemelerinin adaya girişinde de zorluklar çıkarıldığı görülmektedir. Temmuz ayında Gençlik isimli bir gemi ile 950 ton yapılması planlanan Kızılay yardımı adaya sokulmamış ve Uluslararası Kızılhaç'ın protestolarına, UNFICYP yetkililerinin uyarılarına rağmen yardımın büyük bir kısmı Kıbrıslı Türklere ulaştırılamamış ve ancak 390 ton malzeme teslimatı gerçekleştirilebilmiştir (Dışişleri Bakanlığı, 1964).

Yardım malzemelerinin Kıbrıs Türk toplumuna ulaştırma sorunu dışında adada yaşayan Kıbrıslı Türklerin başka sıkıntıları da vardı. Kanlı Noel ile başlayıp Aralık 1964'e kadar geçen süreçte Kıbrıslı Türk toplumuna ait 3.000 ev tamamen veya kısmen tahrip edilmiş, toplum iktisadi açıdan felce uğramış ve gelir kaynaklarından mahrum bırakılmıştır. 4.000 Kıbrıslı Türk memurunun maaşları kesilmiş, 25.000 Kıbrıslı Türk kaldıkları yerlerden ayrılarak daha kalabalık Türk bölgelerine göç etmiştir. Kızılay yardımlarıyla hayatlarını sürdüren 56.000 kişi vardır. Bunların 25.000'i mülteci, 23.500'ü işsiz, 7.500'ü kayıp veya sakat kişilerden oluşmaktaydı (Dışişleri Bakanlığı, 1964).

Kanlı Noel'in bitmesine müteakip adada 12 Mart 1965 tarihine gelindiğinde Kıbrıslı Rumlar Lefke yakınlarında bulunan Bağlıköy'ü ağır silah ve tanklarla kuşatmışlardır. UNFICYP Komutanı General Thimayya olaya müdahil olmuş ancak Kıbrıslı Rumlar bu müdahaleyi reddetmiştir. Ertesi gün bu bölgede bir demeç veren Grivas, "düşmana ihtar ediyorum, Kıbrıs'ı bombardımana teşebbüs ederse, katliam olacaktır" demiş ve ne olursa olsun ENOSIS'in gerçekleşeceğini iddia etmiştir. Diğer taraftan Makarios ise 15 Mart'ta "Türkiye'nin yeniden bombalaması halinde, Kıbrıslı Türklerin ayaklanma yuvalarının derhal tecrit

edileceğini" söylemiştir (Dışişleri Bakanlığı, 1965).

Bu şiddet eylemi yaşandıktan sonra Kıbrıs Hükümeti 26 Haziran'da aldığı bir kararla 15 yaşını aşkın Türk öğrencilerin Kıbrıs'a giremeyeceklerini ve teşebbüsleri halinde tutuklanacaklarını bildirmiştir. 14 Temmuz 1965 tarihinde Belçika İnsan Haklarını Koruma Cemiyeti Başkanı Makarios'a bir mektup göndererek bunun sadece Anayasayı ihlal etmediğini aynı zamanda İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 13.maddesinin ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 8. Maddesini de ihlal ettiğini belirtmiştir (Dışişleri Bakanlığı, 1965). Kıbrıs Hükümeti sadece bu eylemlerle insan haklarını ihlal etmeyip Kıbrıslı Türklerin adadaki durumlarıyla alakalı da birçok insan hakları ihlalleri gerçekleştirmiştir. 14 Ağustos 1965 tarihli Dışişleri Bakanlığının Kıbrıs Türk Göçmenlerinin Durumu ile ilgili raporunda göçmen sayısı 25.923 olarak belirtilmiş ve 222 aile çadırda, 5 aile mağarada, 101 aile dükkanda, 78 aile depo ve çamaşırılıkta, 147 aile ambar ve garajda, 155 aile ahır ve samanlıkta, 463 aile harap ve gayri sıhhi evlerde yaşadığı belirtilmiştir (Dışişleri Bakanlığı, 1965).

1967 yılına gelene kadar dönem dönem çatışmalar yaşanmış olmasına rağmen bunlar çok büyük çaplı olmamıştır. 15 Kasım 1967'de Grivas ve Kıbrıs Ulusal Muhafızları Kophinou'ya saldırı gerçekleştirdi. Çok sayıda havan ve zırhlı araçla gerçekleştirilen bu saldırılar esnasında Yunan basınına göre 22 Kıbrıslı Türk, Kıbrıs Türk basınına göre ise 100 Kıbrıslı Türk'ün öldürüldüğü belirtilmiştir (Mirbagheri, 1998). 16 Kasım'da Türkiye Hükümeti Kophinou ve Ayios Theodoros'daki saldırılar durdurulmazsa Hava Kuvvetleri ile Kıbrıs'ı bombalayacağı uyarısında bulunmuştur. Böylelikle Grivas saldırıları durdurmak durumunda kalmıştır (Clark, 2023). Buna ilaveten Türkiye Yunanistan'dan, Grivas'ın Kıbrıs'tan ayrılmasını, 1960 antlaşmalarında öngörülen Rum asker sayısını aşan askerlerin adayı terk etmelerini talep etmiştir. Çünkü Mirbagheri'ye göre o dönem adada yaklaşık 10.000 ile 20.000 arasında asker bulunmaktaydı (Aktaran Mirbagheri, 1998, s.63). Antlaşmaya aykırı olarak Kıbrıs'ta bulunan Yunan askerler gemilerle adadan ayrılmıştır (Dışişleri Bakanlığı, 1967).

Adadan Yunan askerlerinin tahliye edilmesinden sonra Haziran 1968'te Kıbrıslı Rum toplumu ve Kıbrıslı Türk toplumu arasında görüşmeler başlamıştır (Dışişleri Bakanlığı, 1968). Bu toplumlararası görüşmeler 1973 yılına kadar sürmüş ve bu süreç boyunca önemli bir şiddet eylemi yaşanmamıştır.

Tarih 15 Temmuz 1974'e geldiğinde Sampson, Makarios Hükümeti'ne bir darbe gerçekleştirerek yönetimi ele geçirmiştir. Makarios, Kıbrıslı Rum topluma bu darbe girişimine karşı bir çağrıda bulunarak direnmelerini istemiştir. Bunun üzerine çıkan çatışmalar sonucunda

yaklaşık 500 kişi hayatını kaybetmiştir. Buna ilaveten Samspon yönetimi bu süreçte 1000 kişiyi tutuklamıştır (Kıralp, 2014).

Kıbrıs Barış Harekâtı'nın başlamasından sonra ise adada silahsız ve sivil Kıbrıslı Türklere karşı şiddet eylemleri daha da artmıştır. 20 Temmuz 1974 tarihinde karma köy olan Alaminyo köyünde 20 silahsız Kıbrıslı Türk Rumlar tarafından öldürülmüştür (Bozkurt, 1974). 14 Ağustos 1974 tarihinde Atlılar köyünde gerçekleştirilen saldırı sonucunda silahsız çok sayıda Kıbrıslı Türk öldürülmüş ve toplu mezarlara gömülmüştür (Aktaran Satan ve Şentürk, 2012). Aynı tarihte Muratağa-Sandallar saldırısında ise 88 silahsız Kıbrıslı Türk öldürülmüş ve bölgede bulunan toplu mezarlara gömülmüştür (Milliyet, 1974). 15 Ağustos 1974 tarihindeki Taşkent köyünde gerçekleşen saldırısında 50 silahsız Kıbrıslı Türk'ün öldürüldüğü ve 43 silahsız Kıbrıslı Türk ise esir alınmış ve Taşpınar köyünde ise 5 silahsız Kıbrıslı Türk'ün gazete başlıklarında katletildiği vurgulanmıştır (Bozkurt, 1974).

Konunun Kıbrıslı Rumlar bölümünde ise Kıbrıslı Rumların Yunanistan ile işbirliği içerisinde Ada'yı 1960 Antlaşmalarına aykırı bir şekilde askerlendirmesi ve silahlandırması, Ada için büyük sorun olan Grivas'ın bir türlü Ada'dan gönderilmemesi, harekâtın gerçekleştirildiği döneme kadar birçok Kıbrıslı Türk'ün öldürülmesi veya öldürülmeye çalışılması gibi eylemler ortaya çıkmıştır. Diğer taraftan Kıbrıs Devleti'nin kurucu ve kıyasla Kıbrıslı Türkler'den karar alma konusunda daha fazla karar gücü olan ve sayıca daha fazla olan Kıbrıslı Rumlar için böylesi insani kriz durumlarının önlemek için bir çabanın olmadığı görülmektedir ve aksine devlet eliyle bir şiddete teşebbüsün olduğu ortadadır. Böylesi şiddet eylemlerinin yaşanması ve bu şiddet eylemlerinin devlet eliyle yapılmaya çalışması böylesi bir insani kriz yaratan durumda "Haklı Sebep Kriteri" Kıbrıs Barış Harekâtı için yerine getirilmiştir.

Rapor haklı sebep kriterinin yerine getirilebilmesi için 1948 Cenevre Sözleşmesinde tanımlanan ve insani müdahale gerektiren bir kriz içerisindeki devlette, devlet aracılığıyla olsun ya da olmasın, soykırımsal niyetli olsun ya da olmasın geniş can kayıplarının gerçekleşmesi ve bu eylemlerinin beklentisinin oluşması, zorla göçe zorlama, terör ve tecavüz eylemlerinin bir veya birden fazla eylemin gerçekleşmesini şart koşturmuştur (ICISS, 2001). Kıbrıs Barış Harekâtı'nın gerçekleştiği tarihe kadar ise adada 1964 yılında zorla göçe zorlanan 56.000 Kıbrıslı Türk'ün bulunması, harekât öncesi ve sırasında gerçekleşen geniş çaplı can kayıpları, EOKA'nın terör faaliyetleri gibi eylemlerin dönem dönem gerçekleştiği ve birçoğunun ise devlet aracılığıyla planlanıp uygulandığı yukarıda ayrıntılı bir şekilde belirtilmiştir. Böylesi eylemlerin adada uzun bir

dönem içerisinde gerçekleşmesi ve önüne ancak Kıbrıs Barış Harekâtı'nın icra edilmesiyle geçilmesi bu harekât için haklı sebep kriterlerinin raporun belirttiği eylemlerin birçoğunun gerçekleştiğini göstermektedir. Böylesi şiddet eylemlerinin yaşanması ve bu şiddet eylemlerinin devlet eliyle yapılmaya çalışması böylesi bir insani kriz yaratan durumda "Haklı Sebep Kriteri" Kıbrıs Barış Harekâtı için yerine getirilmiştir.

3.1.3. Doğru Niyet Kriteri

Tepki Verme Sorumluluğunun üçüncü kriteri olan doğru niyet ilkesine göre insani krizin yaşandığı bölgeye gerçekleştirilmek istenen insani müdahalenin ne niyetle yapıldığının belirlenmesidir. Komisyona göre doğru niyet ilkesinin yerine getirilebilmesi için müdahale eden devletin sebebine bakılmaksızın gerçekleştireceği müdahalenin asıl amacının insanların acı çekmesini durdurması ya da engellemesi eylemlerini gerçekleştirmelidir. Rapor bu kriter kapsamında insani kaygılarla gerçekleştirilen ve çatışmanın yaşandığı bölge devletleri tarafından desteklenen çok taraflı operasyonlar aracılığıyla müdahalenin doğru niyet kriterinin daha iyi sağlanabileceğini önermektedir (ICISS, 2001). Ayrıca Komisyon doğru niyetin amaçlarını ve sınırlarını "İnsani müdahalenin asıl amacı insan acısını durdurmak ya da engellemek olmalıdır. Başından itibaren sınırların değişimi ya da self-determinasyon iddasında olan belli bir çatışan grubun avantaj sağlaması amaçlarıyla herhangi bir askeri güç kullanımı doğru niyet ilkesine uygun değildir" (ICISS, 2001) diye açıklamaktadır.

Komisyon gerçekleştirilmek istenen insani müdahalenin doğru niyet ilkesiyle ilgili olarak devletler üzerinde bazı kaygılara sahiptir. Çünkü komisyona göre müdahale eden devletler yapacakları operasyonlarla ekonomik maliyet ve personelini riske sokma durumlarıyla karşı karşıya kalabilirler. Bu gibi durumlardan dolayı müdahaleci devlet ya da devletler belli boyutta müdahale içerisinde esneklik isteyebilir. Ancak rapor bu konuda böylesi bir durumun insani müdahalenin asıl amacına zarar verebileceğini vurgulamaktadır (ICISS, 2001). Bundan dolayı yeniden inşa sürecinde müdahale eden devlet veya devletlerin bu maliyetleri doğrultusunda bir eylemde bulunmaması gereklidir. Ekonomik ya da stratejik çıkarların haricinde mülteci akışını durdurmak gibi çıkarlar ya da komşu ülkede ilaç tüccarlarının ya da teröristlerin gelişimini engellemek amacıyla olan çıkarlar ise anlaşılır karşılanabilir (ICISS, 2001).

3.1.3.1. Doğru Niyet Kriteri Kapsamında Kıbrıs Barış Harekâtı

Bu bölümde, Doğru Niyet kriteri kapsamında dönemin karar vericilerinin demeçleri, dönem sırasında yaşanmış olaylarla ve Türkiye'nin bu süreçte yapmış olduğu diplomatik görüşmeler göz önünde bulundurularak Kıbrıs Barış Harekâtı incelenecektir. Yapılacak inceleme sonucunda ise harekâtın milli çıkarlardan uzak insani kaygılarla yapılmış olabileceği

sonucuna ulaşmak hedeflenecektir.

Türkiye, 20 Temmuz 1974 tarihinde Kıbrıs Barış Harekâtı'nı başlatmıştır. 1950'den 1974'e kadar geçen süreç boyunca adada yaşayan Kıbrıslı Türkler birçok kere şiddet eylemleri, göçe zorlama, ekonomik açıdan mahrum bırakılma gibi zorlu durumlara maruz bırakılmıştır. Ancak 15 Temmuz 1974'te gerçekleştirilen darbe ile Ada'da Sampson Yönetimi ve Makarios destekçileri arasında bir iç savaş başlamıştır. Bu iç savaş sırasında yaklaşık 500 kişi hayatını kaybetmiştir; bunların çoğu polis ya da cuntaya karşı çıkan sivil halktan oluşmaktaydı. Ayrıca yeni yönetim bu süreçte yaklaşık 1000 kadar Makarios taraftarını tutuklamıştır (Kıralp,2014). Bunların dışında 15-20 Temmuz tarihleri arasında birkaç yüz Kıbrıslı Rum'un gizlice toplu mezarlara gömüldükleri iddia edilmektedir (Denktaş,1997).

Bundan dolayı 1960 Antlaşmaları temelinde oluşturulan düzen ortadan kaldırılmış ve taraf devletlere bu durum müdahalede bulunabilme hakkı tanımıştır. Dönemin Başbakanı Bülent Ecevit ise bu durumda Kıbrıs'ta sadece Kıbrıslı Türklerin olmadığını düşünerek aynı zamanda Kıbrıslı Rumlar arasında süren çatışmaların ve barışın, anayasal düzenin tekrardan kurulmasını sağlamak amacıyla bu harekâtı başlattığını ifade etmektedir. Nitekim Başbakan Bülent Ecevit'in Kıbrıs Barış Harekâtı'nı başlatan açıklamaları şöyledir:

"Türk Silahlı Kuvvetleri, Kıbrıs'a indirme ve çıkarma harekâtına başlamış bulunuyor. Allah milletimize, bütün Kıbrıslılara ve insanlığa hayırlı etsin. Bu şekilde insanlığa ve barışa büyük hizmette bulunmuş olacağımıza inanıyoruz. Öyle umarım ki, kuvvetlerimize ateş açılmaz ve kanlı bir çatışmaya yol açılmaz. Biz aslında savaş için değil, barış için, yalnız Türklere değil, Rumlara da barış getirmek için Ada'ya gidiyoruz.

Bu karara ancak tüm politik ve diplomatik yolları denedikten sonra mecbur kalarak vardık. Bütün dost memleketlere, bu arada son zamanlarda yakın ilişki içinde bulunduğumuz dost ve müttefikimiz Birleşik Amerika'ya ve İngiltere'ye meselelerin müdahalesiz halledilmesi, diplomatik yollardan halledilebilmesi için gösterdikleri iyi niyetli çabalar için şükranlarımı belirtmeyi borç bilirim. Eğer bu çabalar sonuç vermediyse, elbette sorumlusu bu iyi niyetli gayretleri gösteren devletler değildir.

Tekrar bu harekâtın insanlığa, milletimize ve bütün Kıbrıslılara hayırlı olmasını dilerim.

Allah'ın milletimizi ve insanlığı felaketlerden korumasını dilerim" (ECEVİT-Kıbrıs Barış Harekâtı, 1974).

Bu açıklamalardan yola çıkılarak söylem düzeyinde Türkiye'nin müdahale kararı vermesinde insani kaygıların rol oynadığı anlaşılabilmektedir.

Başbakan Bülent Ecevit harekâtı duyurmak için yaptığı konuşma sırasında vurguladığı barış, özgürlük, anayasal düzenin tahsisi ve insani kriz içerisinde bulunan Türk toplumu gibi beyanları doğru niyet kapsamında milli menfaatlerden uzak bir söylem olmuştur. Bunların dışında Başbakan Bülent Ecevit Kıbrıs Barış Harekât'ı başladıktan sonra TBMM açıklamalarında şunları ifade etmiştir:

Savaş için değil barış için gitmek kararıyla ve yalnız Türklere değil Ada'nın bütün halkına barış getirme, özgürlük getirme amacıyla, bir devleti ele geçirmek üzere değil, yıkılan bir devleti, adaletli temeller üzerinde yeniden kurmak amacıyla girişilmiş bir harekettir. Hareketin, bu siyasal anlamına ve amacına uygun bir askerî taktiği de bütün rizikolarına ve güçlüklerine rağmen Silahlı Kuvvetlerimiz şu ana kadar büyük bir basan ile yürütmüştür, öyle sanıyorum ki, sivil halka en küçük bir zarar gelmemiştir hatta zarar gelmek şöyle dursun bugün bazı bölgelerde bazı ciddi kıtlık olduğunu Silahlı Kuvvetlerimiz duyar duymaz, o kadar, işi, gücü ve sorumluluğu arasında bir gemiye de o bölge için erzak yüklemiş, Türk - Rum ayrımı gözetmeksizin halka dağıtmak üzere ortaya göndermiştir. Rum idaresinin, Rumlar bile aç bıraktığı bir yerde Silahlı Kuvvetlerimiz bunlar bile düşünmekten geri kalmamıştır (Aktaran Mercan, 2019).

Başbakan Ecevit'in yapmış olduğu bu demeçteki Ada'nın bütün halkına, sivil halka karşı zarar verme kaygısı, zor durumda olan bölgelere insani yardım, Ada'da Türk-Rum ayrımı gözetmemesi vurguları ise doğru niyet kapsamında harekâtın insani kaygılarının güdüldüğü söylenebilir (Aktaran Mercan, 2019). Dahası Başbakan Bülent Ecevit Kıbrıs Barış Harekât'ını bu kapsamda "...Kıbrıs'ta başladığımız hareket aslında bir savaş olmanın dışında bir barış hareketidir. Uzun yıllardır, önce toplumlararası savaşlar halinde, sonra bir toplumun kendi içinde savaş yaraları ala ala bugüne gelmiş bir adaya bir bakıma barış getirmek üzere, özgürlük ve barış getirmek üzere girişilmiş bir 'harekettir...' (Aktaran Mercan, 2019) olarak tanımlamıştır.

Kıbrıs Barış Harekâtı başlatılmadan evvelki süreçte uluslararası toplumun bu durum hakkında görüşlerini ise Başbakan Bülent Ecevit Sisco ile yaptığı görüşmeyi TBMM'ye aktarırken şöyle açıklamaktadır:

"...Sayın Sisco ile o gün iki görüşmemiz oldu. Öğleden sonra tekrar buluştuk. Kendisine, sizin bu kabul ettiğiniz ihtiyaçlarımız, şikâyetlerimiz karşısında önerileriniz nedir? Diye sorduğum vakit, onun da bir öneri gösteremediğini gördüm, tıpkı İngiliz dostlarımız gibi. İşte sonuna kadar her imkânı deneyelim, o

imkânlar nelerdir? İşte Güvenlik Konseyi, Birleşmiş Milletler... Fakat ondan ne fayda sağlanacağı konusunda da pek böyle ümitli bir durumları yok. Bu Kıbrıs işine çok fazla devletin karışmamasına yol açacak durumlardan bir ölçüde anlaşılabilir kaygıları var; dolayısıyla bize işte müzakere yolu ile uluslararası kuruluşlar yolu ile kamuoyu yolu ile bu meseleyi halledin derken, kendilerinin de bunlara fazla ağırlık veremedikleri; fakat daha etkin tedbirler de öneremedikleri görülüyordu. Yalnız edindiğim izlenim şu oldu Londra'da bu gerek İngilizlerle, gerek Amerikalılarla yaptığımız görüşmeden: Elbette ki, bize Kıbrıs'a çıkarma yapmamız için yeşil ışık yakmış değillerdi; ama ortada kırmızı ışık da pek görünmüyordu; fakat her halele Türkiye'nin bu dostlarımızla anlaşmış, mutabakata varılmış olarak böyle bir harekette buldukları izleniminin dünyada yaratılabilmesi olasılığı kendilerini çok endişelendiriyordu ürkütüyordu” (Aktaran Mercan,2019,s.95).

Bu açıklamalardan yola çıkarak Amerika, İngiltere gibi devletler bu sorunun çözümü için net bir çözüm yolu tavsiye edebilmiş durumda değildir. BM ve NATO boyutunda da sorunun çözümü için pek umutlu olmadıkları ve olası bir harekâta karşı olmadıkları ancak destek ifadelerinin de olmadığı yorumları yapılabilir. Ayrıca Sovyetler Birliği de Sampson yönetimine karşıydı. Çünkü Sampson ve EOKA'nın Batı Blok'unun kontrolünde olduğuna inanıyordu ve bundan dolayı da müdahale konusunda sessiz kaldı (Manisalı, 2006). Bunların dışında Sisco Yunanistan ile yapılan müzakerelerde de Yunanistan'ın orta yolu bulmaya pek yaklaşma taraftarı olmadığı görüşündedir. Çünkü Sisco, Başbakan Bülent Ecevit'in Türkiye'nin adaya çıkma konusundaki teklifini sunmak için Yunanistan'a gittiğinde teklifin Yunanistan tarafından pek makul karşılanmadığı görülmektedir (Aktaran Mercan, 2019).

20 Temmuz 1974'te başlayan Kıbrıs Barış Harekâtı 22 Temmuz'da ateşkes ile son bulmuş ve BMGK'nin 353 sayılı kararı ile Garantör devletler 25 Temmuz'da uzlaşmaların gerçekleşmesi için Cenova'da bir konferansa davet edilmiştir. 30 Temmuz'da bu görüşmeler nihayetinde açıklanan bir antlaşma dahilinde “Bölgede barışın sağlanması ve Kıbrıs'ta anayasal bir hükümetin kurulması için” (Oberling, 1987) görüşmeler 8 Ağustos'ta devam edecekti. Bu görüşmeler esnasında Rauf Denktaş ve Dönemin Türkiye Dışişleri Bakanı Turan Güneş Yunanistan ve Kıbrıs Rum toplumuna iki ayrı teklifte bulunmuştur. Diğer taraftan Kissinger tarafından uzlaşma çağrılarında bir sonuç alınmayınca ve görüşmeler taraflar arasında uzlaşma sağlanamadığı için çıkmaza girdiğinden dolayı,

Türkiye, Kıbrıs Barış Harekâtı'nın ikinci safhasına 14 Ağustos'ta başlamıştır (Oberling, 1987). Harekâtın ikinci safhası ise 18 Ağustos'ta harekât kapsamında elde edilen toprakların biraz daha genişletilmesiyle son buldu (Dışişleri Bakanlığı, 2023).

Kıbrıs Barış Harekâtı Doğru Niyet Kriteri kapsamında değerlendirildiğinde Türkiye'nin özellikle Başbakan Ecevit'in yapmış olduğu demeçler, garantör devletler ile gerçekleştirdiği görüşmeler ve sorunun çözümü için İngiltere ile fiili bir çözüm arayışında olduğu görülmektedir. Dahası darbe ile harekât arasında geçen sürede Türkiye'nin BM, NATO, ABD, İngiltere ile görüşmesi ve Sisco aracılığıyla ise de Yunanistan ile görüşmeler gerçekleştirmesi müzakereye kapalı olmadığını ve sorunun bir şekilde barışçıl yollarla ya da çok taraflı bir şekilde halledilmesi taraftarı olduğunu göstermektedir. Bunların dışında darbe sonrasında ortaya çıkan Makarios taraftarları ve Sampson yönetimi arasında çıkan iç savaş durumu Türkiye'nin bu konuda harekâtı gerçekleştirilmesi ile daha büyümeden son bulmuştur ve uluslararası toplumun da bu harekâtın gerçekleşmesi konusunda olumsuz bir görüşe sahip olmaması aslında Türkiye'nin Kıbrıs Barış Harekâtı'nın ilk safhasında doğru niyet kriterini kısmen karşıladığını göstermektedir. Ancak Cenova'da gerçekleştirilen görüşmelerden bir sonuç alınamaması, Kissinger'in ABD adına ikinci bir harekâtı desteklemeyeceklerini ifade etmesi, Türkiye'nin kontrol ettiği araziye bir önceki safhadan daha fazla konuma getirmesi Kıbrıs Barış Harekâtı'nın ikinci safhası bitirildikten sonra uluslararası toplum tarafından desteğinin azalmasına sebep olmuştur. Bunların dışında 1975 yılında ABD'nin Türkiye'ye bu olaydan dolayı uygulamış olduğu silah ambargosu (Bölükbaşı, 2001), BMGK'nin 1984 yılında çıkarmış olduğu 550 sayılı karar ile bu durumu işgal olarak tanımlaması (BMGK, 1984), uluslararası örgütlerin genel olarak bu durumu yasa dışı olarak görmesi (Hakkı, 2007) uluslararası toplum tarafından Türkiye'nin desteğini kaybettiğini göstermektedir. Uluslararası toplum haricinde Türkiye'nin adada ortak bir yönetimden ziyade Rum kesimi dışında 1 Ekim 1974'te Otonom Kıbrıs Türk Yönetimi'nin kurulmasını, 1975 yılında Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin kurulmasını ve 1983 yılında da Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin kurulması da Türkiye'nin Ada hakkındaki görüşlerinden uzaklaştığını ve milli çıkarlar doğrultusunda hareket ettiğini göstermektedir. Bunların dışında ise yapılan harekâtın tek taraflı olması ve en nihayetinde kendi milletinden olan Kıbrıslı Türk toplumu için bu harekâtı gerçekleştirilmesi bu kriterle uyuşmamakta ve doğru niyet kriteri harekâtın ikinci aşamasından itibaren karşılanmamıştır.

3.1.4. Son Çare Kriteri

Tepki Verme Sorumluluğunun dördüncü kriteri olan son

çare kriterine göre bir insani müdahalenin gerçekleştirilebilmesi için öncesinde her türlü barışçıl ve askeri müdahale dışındaki tüm yöntemlerin denenmiş ve kriz ve çatışmanın önüne geçilememiş olması gerekmektedir (ICISS, 2001). Son Çare kriterinin yerine getirilebilmesi için öncelikle önleme sorumluluğu ele alınması gereklidir. Önleme sorumluluğu kapsamında krizin çatışmaya dönüşmesinin engellenmesi için öncelikle bir erken uyarı ve analiz sistemi kurularak krizin sebeplerinin ve nasıl önlenebileceğinin anlaşılması gerekmektedir.

Bir krizin sebepleri anlaşıldıktan sonra ise öncelikle barışçıl yöntemler daha sonra ise sert güç örnekleri krizin çatışmaya dönüşmesini engellemek için kullanılmalıdır. Barışçıl yöntemlerden kasıt ise uluslararası örgütler, bölgesel örgütler, devletler aracılığıyla arabuluculuk yöntemlerinin gerçekleştirilmesi, tarafların birbirleri ile sorunun barışçıl çözümüne yönelik görüşmeler gerçekleştirilmesi, ekonomik anlamda teşvik ve yardımların yapılması gibi yöntemleri sıralanabilir. Bu barışçıl yöntemler dışında ise askeri müdahale haricindeki yöntemler sert gücün örnekleridir. Bunlar arasında çok çeşitli alanlarda yaptırım, ambargo, uluslararası ve bölgesel antlaşmalardan mahrum bırakma, diplomatik engeller gibi birçok sert güç örneği gösterilebilir.

3.1.4.1. Son Çare Kriteri Bakımından Kıbrıs Barış Harekâtı'nın Değerlendirilmesi

Kıbrıs'ta ilk ciddi silahlı eylemler 1955 tarihinde başlamıştır. Bu silahlı eylemler neticesinde Britanya'nın davetiyle 29 Ağustos 1955'de Britanya, Yunanistan ve Türkiye arasında Londra'da bir konferans düzenlenmiştir. Yunanistan konferansta self-determinasyon görüşünü savunmakta ve İngiltere ise Lozan Antlaşmasından dolayı Türkiye önderliğinde bir düzen kurulması taraftarıydı (Oktay, 2015). Nitekim bu konferans taraflar arasında ilk görüşme olmasından dolayı önemlidir. Fakat bu konferanstan bir sonuç alınamamıştır. Bunların dışında ise Kıbrıs sorununun çözülebilmesi için Britanya ve ABD 1947-1958 yılları arasında yedi adet plan önermiştir. Bunlar Lord Winster Planı (1947), Jackson Planı (1948), I. Mac Millan Planı (1955), Harding Planı (1955), Rad Cliffe Planı (1956), II. Mac Millan Planı (1958), Spaak Planlarıdır (1958). Bu kadar fazla çözüm yolunda öneri olmasına rağmen bir sonuç alınamamıştır (Manisalı, 2000).

1959 yılında ise İngiltere Başbakanı Harold Macmillan Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında gerçekleşebilecek Kıbrıs'ın geleceği hakkında bir plan hazırlamış ve 11 Şubat 1959'da taraf devletler arasında Kıbrıs Devleti'ni kuran Londra- Zürih Antlaşmaları imzalanmıştır (Clark, 2023). Kıbrıs Devleti kurulmasına rağmen adada emniyetli bir yaşam ortaya çıkmamıştır.

EOKA örgütü tarafından Kanlı Noel olayları diye adlandırılan 21 Aralık 1963 tarihinde gerçekleştirilen Kıbrıs Türk toplumuna karşı silahlı eylemler gerçekleştirilmiştir. Bu olayın sona ermesi Türkiye'nin iki Türk jetini Lefkoşa üzerinde uyarı uçuşu yaptırmasıyla ve Ada'da bulunan İngiliz birliklerinin tarafsız bölge olarak belirlenen ve Yeşil Hat olarak adlandırılan bölgenin işgal edilmesi ve taraflar arasında imzalanan ateşkes ile şiddet eylemleri son buldu. Bunlara ilaveten 4 Mart 1964 tarihinde BMGK, Kıbrıs'ta sükunetin sağlanması için UNFICYP'yi ve BM Genel Sekreterini bilgilendirecek ve uzlaşmayı sağlayacak bir arabulucu görevlendirmiştir (Clark, 2023).

Kıbrıs'ta yaşanan bu gerilimin barışçıl bir zemine oturtulabilmesi için 8 Temmuz 1964 tarihinde BM arabuluculuğuyla müzakereler gerçekleştirilmiş ve "Acheson Planı-I ve II" oluşturulmuştur. İkisi de tarafların farklı taleplerinden dolayı kabul görmemiştir (Dışişleri Bakanlığı, 1964). Bu müzakerelere ilaveten ilerleyen dönemde EOKA Mansura'da iki sahil köyünü ablukaya almıştır. Türkiye çözüm için BMGK'ya acil toplantıya çağırması ve BM'yi bilgilendirerek Kıbrıs'ta sorunlu bölgede uyarı uçuşu ve müteakip topçu atışları icra etmiş ve EOKA'nın icra ettiği şiddet eylemleri son bulmuştur (Dışişleri Bakanlığı, 1964). 14 Kasım 1967 tarihinde ise Grivas liderliğinde EOKA terör faaliyetlerine tekrardan başlamıştır. Birçok Türk köyüne saldırı düzenleyen Grivas bu süreç boyunca UNFICYP'nin silahlarına el koymuş ve 27 Kıbrıslı Türk'ün hayatını kaybetmesine sebep olmuştur (Oberling, 1987). Bunun üzerine Türkiye Kıbrıs Hükümetine bir nota vermiş ve adaya gizlice giren Grivas'ın, antlaşma dışındaki askeri personel ve silahların adayı terk etmesini sağlamış ve tazminat alınmıştır (Dışişleri Bakanlığı, 1967a). Son olarak BM himayesinde toplumlar arasında uzlaşma görüşmeleri Haziran 1968'de Klerides ve Denктаş arasında başlamıştır. Klerides-Denктаş görüşmeleri olarak adlandırılan bu görüşmeler 1972 yılından itibaren Yunanistan, Türkiye ve BM temsilcilerinin katılımıyla devam eden beşli görüşmelere dönüştü. Ancak görüşmeler 15 Temmuz 1974 darbesi sonrası kesildi. Dahası darbe sonrası 18-19 Ağustos tarihlerinde Başbakan Bülent Ecevit ve heyeti Londra'ya giderek İngiltere'ye ve ABD'ye bu kriz hakkında danışma ve aynı zamanda İngiltere'ye ortak müdahale teklifinde bulunması (Aktaran Mercan, 2019) girişimlerinin sorunun çözümüne yönelik yapılmış eylemler olarak görülmektedir (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2023).

Sonuç olarak Kıbrıs Barış Harekâtı öncesinde Kıbrıs sorununun çözümü için BM aracılığıyla adada birçok kere görüşme ve uzlaşma çalışmalarının gerçekleşmiştir. Dahası Ada'da süregelen şiddet eylemlerinin önlenmesi için Garanti antlaşmalarında belirlenen sayısı az olsa dahi Yunan ve Türk birliklerinin olduğu, müteakip şiddet eylemlerinden sonra

UNFICYP birlikleri de Ada'ya gelmiştir. Bu askeri birliklerin Ada'da bulundurulmasının dışında BM'nin Ada'ya arabulucu ataması, toplumlararası uzlaşma maksatlı tarafların toplum liderleriyle görüşmelerin yapılması ve Türkiye'nin uyarı maksatlı uçuşlar gerçekleştirip, bölgesel, kısa süreli ve geçici olarak topçu atışlarını kullanması, darbe sonrasında Türkiye'nin garantör devletlerle görüşmesi, BM ve NATO'yu bilgilendirmesi ve ABD tarafından görevlendirilen arabulucu Sisco ile Yunanistan'la orta yolu bulmaya çalıştığını görmekteyiz. Ancak 15 Temmuz 1974'te gerçekleştirilen darbe ve adada Sampson yönetimi ve Makarios destekçileri arasında çıkan iç savaş sonucunda Türkiye tarafından Kıbrıs Barış Harekâtı kararı alınmıştır. Bu harekât KoS Raporu'nda belirtilen insani müdahalenin gerçekleştirilmeden önce bu sorunu çözmek için ortaya koşul koyduğu diplomatik yöntemleri birçok kere toplumlar arası ve devletler arası uzlaşma görüşmelerinin gerçekleştirilmesi ve arabulucunun atanması gibi diplomatik yöntemlerinin denendiği görülmektedir. Dahası BM Barış Gücü'nün Ada'ya gönderilmesi, Ada'da silahsızlandırma çalışmaları, kurucu antlaşmaya uygun Türk ve Yunan askeri birliklerinin bulunması müdahale dışındaki askeri yöntemlerin birçok kere bu sorunun çözüme ulaştırılması için denendiğini görülmektedir. Bu sebeplerden dolayı Kıbrıs'taki insani krizin sonlandırılması için askeri müdahale kararının alınması bir son çare göstergesidir ve Son Çare Kriteri bu yüzden KoS Raporu'nda belirtilen gereklilikleri karşılanmıştır.

3.1.5. Orantılılık Kriteri

Tepki Verme Sorumluluğunun beşinci kriteri olan orantılılık kriterine göre insani krizleri engellemek amacıyla gerçekleştirilen askeri müdahalelerin planlanması titiz bir şekilde yapılmalıdır. Çünkü bu askeri müdahalenin yoğunluğu, süresi ve boyutu büyürse bu durum insani müdahalenin uluslararası toplum tarafından insan koruma amacının dışına çıktığı biçiminde yorumlanabilir ve ayrıca bu durum insani krizi önlemekten ziyade yeni bir krize de sebebiyet verebilir. Bundan dolayı insani amaçlarla yapılan bir askeri müdahalenin yoğunluğu, süresi ve boyutu görevi ifa edebilecek şekilde minimum düzeyde olmalıdır (ICISS, 2001). Bunlara ilaveten gerçekleştirilen insani amaçlı askeri müdahalenin uluslararası insan haklarının ihlal edilip edilmediğine dair gözlemlenmesi gerekmektedir (ICISS, 2001).

Bir müdahalenin insani müdahale olabilmesi için müdahaleyi gerçekleştiren devletler yapacakları müdahaleyi kısa süreli sürdürmesi gereklidir. Müdahale uzadıkça can kayıpları artacak ve diğer taraftan müdahale edilen coğrafya büyüdükçe ise gıda, su, ev, iş yeri, tarım arazileri gibi temel ihtiyaçlar ve ihtiyaç kaynakları zarara

uğrayacaktır. Bu sebeplerden ötürü ise müdahale yapılan devlet içerisindeki insani krizin boyutu daha da genişleyecektir. Ayrıca müdahale sırasında askeri birliklerin büyüklüğü ve müdahale sırasında kullandıkları silah türleri de sivil can ve mal kayıplarının oluşması açısından önemlidir.

3.1.5.1. Orantılılık Kriteri Kapsamında Kıbrıs Barış Harekâtı

Türkiye, adaya 20 Temmuz 1974 tarihinde Kıbrıs Barış Harekâtı'nı gerçekleştirmiştir. Bu harekât 6'ncı Kolordu Komutanlığı tarafından emrinde 28'inci Motorlu Piyade Tümeni, 39'uncu Piyade Tümeni, Hava İndirme ve Komando Tugayları, Gösteri Tatbikat Alayı, Amfibi Deniz Piyade Alayı, Jandarma Komando Tabuları, Deniz ve Hava Kuvvetleri birlikleri, Çakmak Özel Görev Kuvveti, Bayraktarlık emrindeki Mücahit Birlikleri, 650 kişilik Kıbrıs Türk Alayı ile idari ve lojistik destek birlikleri katılmıştır (Artuç, 1984).

Kıbrıs Barış Harekâtı üç safhalı bir harekâttir. Birinci safha hava ve kıyı başının tesisi ve elde bulundurulması, ikinci safhada çıkan ve indirilen birliklerin birleşmesi, üçüncü safhada da harekât alanının genişletilmesi öngörülmüştür. Bu iki günlük harekâtın planlaması kapsamında ise adaya ilk olarak Girne'den giriş yapılacak ve hava indirme tugayına bağlı paraşütlü birlikler Beşparmak Dağları'nın Lefkoşa'ya bakan tarafına indirilecekti. Girne ve Lefkoşa arasında kalan Beşparmak Dağları Sampson kuvvetlerinden arındırıldıktan sonra gelen birliklere bir koridor açılacaktı. Bu koridorlarla birlikte birlikler Mağosa ve Erenköy'e doğru hareket edeceklerdi (Artuç, 1984). Ayrıca Harekât başlamadan evvel Genelkurmay Başkanlığı tarafınca Hava Kuvvetlerine adada genel bir bombardımanın yapılmayacağı, sadece çıkarma ve indirme bölgelerindeki hedeflere taarruz edilecek ve bu esnada karşı taraf ateş açmadıkça ateş edilmemesiyle alakalı emir verilmiştir (Artuç, 1984).

Kıbrıs Barış Harekâtı'nın ilk safhası 22 Temmuz 1974'te son bulmuştur ve geçen sürede Türkiye bu harekât ile Ada'nın %7'sini kontrol etmiştir (Tandoğan, 2015). Müteakibinde gerçekleştirilen Cenova görüşmeleri ve sonrasında yayınlanan Cenevre Deklarasyonu ile "adada bir güvenlik bölgesinin kurulması, Rum ve Yunan işgalindeki Türk bölgelerinin derhal boşaltılması, tutsak durumunda olan asker ve sivil personelin derhal mübadele edilmeleri veya serbest bırakılmaları kararlaştırılmıştır. Ayrıca, adada barışın sağlanması, anayasaya uygun bir hükümetin tekrar kurulması, Kıbrıs Cumhuriyeti'nde Kıbrıs Türk toplumu ve Kıbrıs Rum Toplumunu olmak üzere iki otonom idarenin mevcudiyetinin kabul edilmesi" kabul ve ilan edilmiştir (Edibali, 1976). Ancak ikinci Cenevre görüşmelerinde taraflar görüşmeler sırasında bir uzlaşmaya varamamış ve Türkiye, Kıbrıs Barış Harekâtı'nın ikinci safhasını 14 Ağustos'ta başlatmıştır. 28'inci Piyade Tümeni Girne kıyısından Magosa'ya ilerlemiş, 39'uncu Piyade Tümeni

Karatepe, Minareliköy ve Serdarlı'yı ele geçirmiş, 28'inci Piyade Tümeni Timbu Havaalanı, Kırklarköy ve Paşaköy'ü ele geçirmiş, Çakmak Özel Görev Kuvveti Arapköy, Gözbüyük ve Esetepe'yi ele geçirmiştir. Bu sırada Rum Milli Muhafız Ordusu, Türk birliklerinin ulaşamadığı yerlerdeki Türk yerleşim bölgelerine saldırmıştır. Bu durum özellikle Magosa Kalesi'nde bulunan sivil halk ve Magosa Sancağı Mücahitlerinin bu birliklerle yaşadıkları çatışmalarda ortaya çıkmıştır (Zürcher, 2008).

15 Ağustos'ta 39'uncu Piyade Tümeni Magosa kuzeyinde bulunan Boğazı, 28'inci Piyade Tümeni Magosa ve Maraş'ı ele geçirmiştir. Magosa'nın Türk birliklerinin eline geçmesiyle birlikte kaleye sığınmış olan 12.000 Kıbrıslı Türk kurtarılmıştır (Koç, 2005). 16 Ağustos'ta 39'uncu Piyade Tümeni, Karpas Yarımadasının güvenliğini sağlarken, 28'inci Piyade Tümeni de Magosa'nın çepeçevre emniyetini sağlamıştır. Komando Tugayları ise Güzelyurt, Lefke ve Yeşilirmak'ı ele geçirmiştir (Toluner, 1977). Harekâtın ikinci safhası 16 Ağustos gecesi BMGK'nin ateşkes kararıyla son bulmuştur. Türk birlikler, Magosa, Lefkoşa ve Kokkina çizgisine ulaşarak adanın %38'ini kontrol altına almıştır (Öztürk, 2003).

Kıbrıs Barış Harekâtı'nın her iki safhası neticesinde, harekâta katılan birliklerden 35 subay, 41 astsubay, 421 erbaş/er ve 1 sivil işçi olmak üzere toplam 498 şehit verilmiştir. Kıbrıs Türk toplumu ise 70 mücahit, 270 sivil olmak üzere toplamda 340 şehit ve 1.200 yaralı vermiştir. UNFICYP birliklerinden 3 Avustralyalı asker hayatını kaybederken 24 Avusturalyalı, 17 Finlandyalı, 4 İngiliz ve 3 Kanadalı asker yaralanmıştır (Kurt, Pehlivan, & Korkmaz, 2020). Diğer taraftan Kıbrıs Rum toplumu ve Yunanistan'da ise çoğu askerden oluşan 4.000 kişi ölmüş ve 12 bin yaralı verilmiştir (Artuç, 1989).

Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında esir olarak tutulan Kıbrıslı Rumların hepsi müdahale sonrasında Rum tarafına iade edilmiştir ve bu durum Uluslararası Kızılhaç Örgütü tarafından 11 Mart 1976 tarihinde teyit edilmiştir (Denktaş, 1997).

Sonuç olarak Kıbrıs Barış Harekâtı'nın iki safhali gerçekleştirilmesine rağmen her bir safhası görece kısa sürmüştür. Ancak yapılan ilk safhasına kıyasla ikinci safhasında adada kontrol edilen bölge büyümüştür. Bunun arkasındaki temel sebep ise Kıbrıslı Türklerin bu Harekâta kadar adanın küçük bir bölümünde tecrit edilmiş olması ve bunların tekrar yaşanmasının önüne geçilmesi önemli sebeptir. Dahası böylesi bir ikinci Harekâtın gerçekleşmesi Kıbrıs'ın bağımsızlığını krumak ve bölgede sürekli bir barışın ortaya çıkması açısından önemlidir (Vatansever, 2010). Diğer taraftan harekâtın boyutu açısından ise adanın belli bir kısmı ve silahlı grupları hedef alarak iç

savaşın önüne geçmesi, baskı yolu ile esir tutulan insanların kurtarılması, savaş sonunda esir alınmış askeri personelin harekât bitimine müteakip ikili antlaşmalarla ülkelerine dönmesi, sivil kayıpların görece az olması, hava kuvvetlerinin harekât açısından zaruri olmadığı durumlarda kullanılmamış olması gibi durumlar değerlendirildiğinde Kıbrıs Barış Harekâtı Tepki Verme Sorumluluğunun Orantılılık Kriterini karşılamaktadır.

3.1.6. Makul Beklentiler Kriteri

Tepki Verme Sorumluluğunun altıncı kriteri olan makul beklentiler kriterine göre bir insani müdahalenin sonuçları, müdahale gerçekleştirilmeden önceki durumdan daha kötü olmamalıdır. Diğer taraftan yapılacak olan insani amaçlı askeri müdahale, müdahalenin yapılacağı bölgede insanların yaşadığı sıkıntıları sonlandırmalıdır. Diğer bir deyişle bu insanların sıkıntılarını daha kötü hale getirmemeli ve makul bir başarı şansına sahip olmalıdır (ICISS, 2001).

Bir insani müdahale gerçekleştirildikten sonra insani krizin yaşandığı devlet içerisindeki krizin sona ermesi gerekmektedir. Eğer ki yapılması planlanan insani müdahale insani krizi büyütecekse ya da daha kötü hale getirecekse buna müsaade edilmemelidir (ICISS, 2001). Bu duruma göz yumularak gerçekleştirilen müdahaleler sırasında müdahale eden devlet ve devletler krizi sonlandıramadığında kendilerini daha büyük bir krizin içerisinde bulabilirler. Böylesi durumlarda ise çıkış planları dahi işlemeyebilir ve insani krizin yaşandığı devlet içerisindeki aktörler bu sefer müdahaleci devlet veya devletlere karşı cephe alabilir. Bu yüzden böylesi kararlar alınırken insani krizin yaşandığı devletin iyi çalışması ve alternatiflerin değerlendirilmesi gerekmektedir. Böylesi durumlara düşmemek için Endonezya ve Doğu Timor konusunda olduğu gibi yaptırımlar ve diğer kolektif eylem araçları alternatif olarak düşünülmelidir (ICISS, 2001).

3.1.6.1. Makul Beklentiler Kriteri Bakımından Kıbrıs Barış Harekâtının Değerlendirilmesi

1950-1974 dönemi arasında yaşanan Kıbrıslı Rumlar ve kurmuş oldukları EOKA örgütü tarafından Kıbrıs'ı bir Rum devleti yapmak amacıyla ENOSIS politikaları kapsamında Kıbrıslı Türkler adadan ve adanın başka bölgelerine göçe ve buralarda yaşamaya zorlanmıştır. Dahası EOKA'nın şiddet eylemlerinden dolayı Kıbrıslı Türkler çok sayıda köyü, yerleşim yerini, mal ve mülkü terk etmek zorunda kalmıştır. Ada'da çok sayıda Kıbrıslı Türk sivilin öldürülmesi ve özellikle 15 Temmuz 1974'te yaşanan ve Kıbrıs Barış Harekâtı'na kadar süren dönemde çok sayıda Kıbrıslı Rum'un, Makarios destekçileri ve Sampson yönetimi arasında çıkan iç savaş içerisinde kalıp hayatlarını kaybetmiştir. En nihayetinde Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası dönem incelendiğinde

toplumlar arası ve toplum içi çatışmaların son bulduğu, Kıbrıslı Türkler'in ise güvenle Kıbrıs içerisinde yaşayabilecekleri bir bölgeye sahip olmuştur. Dahası, harekât sonrası Rum ve Türk taraflarının üniter bir devlet üzerine yapmış oldukları görüşmelerden bir sonuç çıkmaması üzerine adada Rum tarafından ayrı Kuzey Kıbrıs Türk Devleti'nin kurulması Kıbrıslı Türkler'in Ada'da nefes almasına olanak sağlamıştır. Diğer taraftan adada yaşayan iki toplumun bu harekât sonucunda bir değerlendirilmesi yapılacak olursa iç savaşın bitişi ve Kıbrıslı Türklerin şiddet eylemlerinden uzak olması her iki toplum için de kazanç olarak yorumlanabilir.

Sonuç olarak 15 Temmuz 1974 tarihinde gerçekleştirilen darbe girişiminden sonra Ada'da ortaya çıkan şiddet eylemlerinin önüne geçmeye çalışan Kıbrıs Barış Harekâtı makul beklenti kriteri kapsamında incelendiğinde Ada'da insani krize yol açacak durumun ve iç savaşın önlenmesi, mevcut durumun harekât öncesi döneme kıyasla daha kötüye gitmediği ortadadır. Ancak Ada'ya anayasal düzenin tahsisi için müdahale yapan Türkiye, Ada'nın iki toplumu ve Yunanistan ile ne kadar aralarında üniter bir Kıbrıs Devleti üzerine müzakere yapmış olsa da Ada, harekât sonrasında bir tarafında Rum toplumunun kurmuş olduğu bir yönetim, diğer tarafta Türk toplumunun kurmuş olduğu bir devletle kendi düzenlerini sürdürme yolunu tercih etmiştir. Harekât sonrasındaki Kıbrıs'ın akıbeti böylece daha önceleri denenmiş yollardan farklı bir yol ile çizilmesine rağmen Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti uluslararası toplum tarafından tanınmamış ve ancak Güney Kıbrıs Rum Yönetimi tanınmıştır. Bu durum ise daha günümüzde de çözülememiş bir Kıbrıs sorununu doğurmuştur. Ancak harekât sonrasında her iki toplum birbirinden ayrı yaşamış olmasına rağmen ada içerisinde şiddet eylemleri ortadan kalkmıştır. Bunda her iki toplumun artık birbirinden fiziksel sınırlarla ayrılmış olmasının da etkisi vardır. Fakat uluslararası topluma kazandırılmayan KKTC, ekonomik bağlarını Türkiye aracılığıyla kurmuş ve hayatını idame ettirebilmiştir. En nihayetinde bu harekât Makul Beklentiler kriterini karşıladığı ve Ada'da yaşayan toplumlar adına Kıbrıs, harekât öncesine kıyasla harekât sonrası daha yaşanabilir ve güvenilir bir ortam yaratmıştır.

4. SONUÇ

KoS Raporu'nun Tepki Verme Sorumluluğu kapsamında yapılan değerlendirmeler ışığında Kıbrıs Barış Harekâtı Haklı Sebep, Son Çare, Orantılılık, Makul Beklentiler kriterlerinin bu rapora göre karşılandığı, Doğru Niyet kriterinin harekâtın iki safhası incelendiğinde ilk safhasının karşıladığı ikinci safhasının karşılanmadığı ve ayrıca Doğru Otorite kriteri kapsamında değerlendirildiğinde ise rapora göre karşılanmadığı tespit edilmiştir. Sonuç olarak Kıbrıs

Barış Harekâtı, KoS Raporu'na göre Doğru Otorite'nin kısmen karşılanmadığı ve Doğru Niyet'in ise gri olduğu sonucundan yola çıkarak Kıbrıs Barış Harekâtı'nın bu rapor boyutunda bir insani müdahale olmadığı sonucuna varılmaktadır.

Diğer taraftan varılan bu sonuçlar dışında KoS Raporu'nda belirtilmeyen ve diğer taraftan ise uluslararası hukuk boyutunda bu harekâta meşruluk kazandıran, taraf devletlerin imzacı olduğu 1959 Antlaşmaları Kıbrıs Barış Harekâtının gerçekleştiği dönemde mevcuttur ve aynı zamanda harekâtın ise temel dayanağıdır. Bu kapsamda taraf devletler arasında imzalanan Garanti Antlaşması Türkiye'ye Kıbrıs Devleti'nin Antlaşmalar kapsamında anayasal düzeninin bozulması durumlarında bazı haklar tanımaktadır. Bu haklara istinaden Türkiye, adada anayasal düzenin tekrardan tahsisi adına Kıbrıs Barış Harekâtı'nı gerçekleştirmiştir. Diğer taraftan KoS Raporunun insani müdahale boyutunda devletlerin imzaladığı ikili veya çoklu antlaşmalara değinilmemiştir. Ancak Uluslararası antlaşmalar devletlerin birbirine karşı eylemlerinde yasallık teşkil ediyorsa insani müdahale konusunda da bu durum bu rapor kapsamında tekrardan düşünülmelidir. Diğer taraftan Türkiye'nin bu müdahaleyi yapmasının meşruluğunu oluşturan bu antlaşmalar dışında ise uzun yıllardır Kıbrıs Türk toplumunun sistematik olarak Ada'da göçe zorlanması, silahlı bir şekilde şiddet eylemlerine maruz kalması, ekonomik açıdan hayatını idame ettirememesi, Londra-Zürich Antlaşmalarının getirdiği haklarını kullanamaması ve 15 Temmuz 1974'te gerçekleşen Sampson darbesi ile Ada'da bir iç savaşın başlaması gibi gerekçelerin de harekât kararının alınmasında etkili olan diğer önemli kararlar olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak Kıbrıs'taki 1974 darbesi sonrası Ada'nın her iki toplumunun da karşılaşabileceği daha büyük insani krizin gerçekleşebilme ihtimalinin önlenmesi açısından bu harekât başarılı olmuştur. Bunların dışında iç savaştan kaynaklı farklı siyasi grupları destekleyen Kıbrıs Rum topluluğunun bir şiddet sarmalı içine girmesini engelleyen ve uzun süredir zaten böylesi şartlar altında yaşayan Kıbrıs Türk topluluğunun varlığını uzun yıllardır yaşadığı bu topraklarda sürdürebilecek duruma getirmesi açısından Kıbrıs Barış Harekâtı tek taraflı ve BMGK yetkisi olmadan gerçekleşmiş olmasına rağmen insani müdahale olarak değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

- Artuç.İ.(1989).Kıbrıs'ta Savaş ve Barış.İstanbul:Kastas Yayınları.
- Asia-Pacific Centre for the Responsibility to Protect.(2023). A Framework for Action for the Responsibility to Protect: A Resource for States. New York:Asia-Pacific

- Centre for The Responsibility to Protect and Global Centre for The Responsibility to Protect.
- Aytaç,B.,G.(2022). Cyprus Peace Operation in The Perspective of Responsibility to Protect. İctimaiyat Sosyal Bilimler Dergisi, 6(2),s.669-680.
- Bordat,J.(2016). Globalisation and War: The Historical and Current Controversy on Humanitarian Interventions. International Journal of Social Inquiry, 2(1), s.59-72.
- Bozkurt (1974a). "Ayvasılda Yapılan Kazılarda Kardeşlerimizin Çürümüş Cesetleri Meydana Çıkarıldı".s.1.Erişim Tarihi:22 Kasım 2024. <https://evrakcm.gov.ct.tr/siteler/gazeteler/bozkurt/1974/Ağustos/23agustos1974-bozkurt.pdf>.
- Bozkurt (1974b). "Internatinonal Herald Tribune Rum barbarlığını teşhir etti. Limasol'daki Türkler esir telakki ediyor".s.1.Erişim Tarihi:22 Kasım 2024. evrakcm.gov.ct.tr/siteler/gazeteler/bozkurt/1974/Temmuz/28temmuz1974-bozkurt.pdf.
- Bozkurt (1974c)."Yeni Katliamlar".s.1.Erişim Tarihi:22 Temmuz 2024. <https://evrakcm.gov.ct.tr/siteler/gazeteler/bozkurt/1974/Ağustos/23agustos1974-bozkurt.pdf>.
- Bozkurt, E. (2002) Uluslararası İnsan Hakları Hukuku. Yetkin Yayıncılık.
- Bölükbaşı.S.(2001).Barışçı Çözömsüzlük.Ankara:İmge Yayınları.
- Birand.M.A.(1999).Kıbrıs2ın 50 Yılı Belgeseli | 1999 | 32.Gün Arşivi [Belgesel]. Erişim 17 Mart 2024. <https://www.youtube.com/watch?v=V2XwO9KUznA>.
- BM.(1945). Birleşmiş Milletler Antlaşması. Erişim Tarihi 11 Aralık 2023. https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/2212020141836bm_01.pdf.
- ICISS.(2001).The Responsibility to Protect.Ottawa:International Development Research Centre.
- Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi.(1964).Birinci Oturum.Dönem I.C.21.Toplantı 3. Erişim Tarihi:20.11.2024. https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/CS_/t03/c021/cs_03021091.pdf
- Clark, T. (2023). Kısa Kıbrıs Tarihi. İstanbul: Say Yayınları.
- Denktaş,R.(1997).Klerides' Mektuplar. İstanbul:Dışışleri ve Savunma Bakanlığı Tanıtma Dairesi.
- Demirel.N.(2013). Uluslararası Hukukta İnsani Müdahale ve Hukuki Meşruiyet Sorunu.FSM İlimi Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi.(1).152-172.
- Dışışleri Bakanlığı. (1964). Dışışleri Belleteni. Dışışleri Bakanlığı Yayınları:Ankara. Erişim: 24 Ocak 2024. <http://diad.mfa.gov.tr/diad/belleteni/1964-1995-sayi-1-15.pdf>.
- Dışışleri Bakanlığı. (1964(II)). Dışışleri Belleteni.Dışışleri Bakanlığı Yayınları:Ankara. Erişim: 24 Ocak 2024. <http://diad.mfa.gov.tr/diad/belleteni/1964-1995-sayi-1-15.pdf>.
- Dışışleri Bakanlığı. (1965). Dışışleri Belleteni. Dışışleri Bakanlığı Yayınları:Ankara. Erişim: 24 Ocak 2024. <http://diad.mfa.gov.tr/diad/belleteni/1964-1995-sayi-1-15.pdf>.
- Dışışleri Bakanlığı. (1967). Dışışleri Belleteni. Dışışleri Bakanlığı Yayınları:Ankara. Erişim: 24 Ocak 2024. <http://diad.mfa.gov.tr/diad/belleteni/1967-sayi-28-39.pdf>.
- Dışışleri Bakanlığı. (1968). Dışışleri Belleteni. Dışışleri Bakanlığı Yayınları:Ankara. Erişim: 24 Ocak 2024. <http://diad.mfa.gov.tr/diad/belleteni/1968-sayi-40-51.pdf>.
- Ecevit.B.(1974). ECEVİT-Kıbrıs Barış Harekâtı.Erişim Tarihi 3 Mayıs 2024.<https://www.youtube.com/watch?v=NUUWJAbn8XA>.
- Edibali. A. (1974).Türkiye'nin Kıbrıs Politikası Nasıl Olmalıdır?.Ankara:Otağ Yayınları.
- Hakkı.M.M.(2007). The Cyprus issue:a documentary history,1987-2007.Londra:Bloomsbury Academic.
- Kardaş,Ş.(2003). Humanitarian Intervention: A Conceptual Analysis. Turkish Journal of International Relations, 2(3-4), s.21-49.
- Kıralp.Ş.(2014). 1967-1974 Döneminde Kıbrıs Sorunu ve Türkiye ile Yunanistan'ın Kıbrıs Politikaları. Journal of History Culture and Art Research.7(2).s.444-460.Erişim Tarihi 5 Mart 2024. <https://digitalibrary.un.org/record/647126?v=pdf>.
- Knudsen, T. B. (2007). Humanitarian intervention revisited: Post-cold war responses to classical problems. International Peacekeeping, 4(3), s. 146-165.
- Manisalı,E.(2000). Düünden Bugüne KIBRIS. Çağdaş Matbaacılık ve Yayıncılık.
- Milliyet (1974). "İsveç TV'si Sınirlerine Hakim Olamayan Bu Filme Bakmasın Diye Katliamı Gösterdi".s.1.Erişim

- Tarihi:22.11.2024.
<https://gazetearsivi.milliyet.com.tr/liste?tarih=1974.09.02>.
- Mercan,S.(2019). Dış Siyasi Olaylarla İlgili TBMM'nin Gizli Oturum Görüşmelerinde Kıbrıs (1974).Ankara:Iksad Publishing House.
- Oberling.P.(1982).Bellapais'e Giden Yol: "Kıbrıs Türklerinin Kuzey Kıbrıs'a Göçü".Gnkur. Basımevi:Ankara.
- Oktaç,H.E.(2015). Türk Tarihinin Kayıp Yılları Kıbrıs Sorunu. İstanbul:Akis Kitap.
- Öztürk.M.O.(2003). Stratejik Açıdan Doğu Akdeniz ve Kıbrıs.Ankara:Altınküre Yayınları.
- Parekh, B. (1997). Rethinking Humanitarian Intervention. *International Political Science Review*, 18(1), s. 49-69.
- Roberts, A. (1993). Humanitarian War: Military Intervention and Human Rights. *International Affairs*, 69(3), s. 429-449.
- Satan,A.Şentürk,E.(2012). Tanıkların Diliyle Kıbrıs Olayları 1955-1983. İstanbul:Tarihçi Kitabevi.
- The Independent International Commission on Kosovo.(2000). THE KOSOVO REPORT. New York:Oxford University Press.Toluner.S.(1977). Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk.İstanbul:İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı(2023). KIBRIS MESELESİNİN TARİHÇESİ. Erişim: 16 Mayıs 2024. https://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa
- Türkmen,F.(2005). Cyprus 1974 Revisited: Was It Humanitarian Intervention?. *Perceptions*. Kış.61-88.
- UNSC.(1964).Resolution 186(1964)/[adopted by the Security Council an its 1102nd meetin] of 4 March.1964. Erişim: 21 Kasım 2024. <https://digitallibrary.un.org/record/112185?v=pdf>.
- Vatansever,M.(2010).Kıbrıs Sorununun Tarihsel Gelişimi.*Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları*.Cilt:12.Sayı:Özel.s.1487-1530.
- Yamaner vd.(2009). 12 AĞUSTOS 1949 TARİHLİ CENEVRE SÖZLEŞMELERİ VE EK PROTOKOLLERİ.İstanbul:Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Zürcher.J.E.(2008).Modernleşen Türkiye'nin Tarihi.İstanbul:İletişim Yayınları.

© 2019 & 2024 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY NC) license. (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

EXTENDED ABSTRACT

The concept of humanitarian intervention has followed a historical course from the theological roots of just war doctrine to universal norms such as human rights. Today, the concept, like all concepts in social sciences, has a controversial structure that cannot be reduced to a single definition. Some authors argue that humanitarian intervention undermines state sovereignty and jeopardises international peace and security. Others argue that humanitarian intervention is necessary in some cases, based on the view that human life takes precedence over state sovereignty. However, the concept of humanitarian intervention can be defined as the use or threat of the use of military force by a state, a coalition or organisation formed by a group of states or a coalition or organisation of states, or the UN to stop and prevent such violations in states where large-scale human rights violations such as large-scale killing, forced migration, etc. On the other hand, the concept of humanitarian intervention started to be seriously discussed in world politics after the Cold War period. In this period, with the dissolution of the USSR and Yugoslavia, humanitarian crises emerged in Bosnia-Herzegovina and Kosovo in the Balkans, Somalia and Rwanda in Africa. The fact that such humanitarian crises were occurring all over the world mobilised the United Nations (UN).

As of 1999, humanitarian crises started to be discussed at the UN level. In 2000, the 'International Commission on Intervention and State Sovereignty (ICISS)' was established to draw a common and applicable road map on humanitarian intervention. As a result of its work, this commission added a new dimension to the humanitarian intervention debates with a report entitled 'Responsibility to Protect' and proposed the concept of responsibility to protect instead of the concept of humanitarian intervention. Accordingly, military intervention against states that are unable or unwilling to protect their own people from certain humanitarian crises that bleed the conscience of humanity, or that are themselves responsible for the crisis, will constitute the international community's responsibility to protect. Moreover, the Responsibility to Protect Report sets out three main responsibilities of states for humanitarian crises: the Responsibility to Prevent, the Responsibility to React and the Responsibility to Rebuild. The Responsibility to Prevent carries the responsibility to address and prevent the root causes of conflicts, conflicts that put people at risk and other man-made crises (ICISS, 2001,s.11). In this context, it is aimed to establish an early warning and analysis system to access accurate information in the crisis area and to prevent the crisis through positive and negative direct prevention efforts.

The Responsibility to React, on the other hand, is to respond to situations that compromise human needs through sanctions, punishment by international organisations, and on the other hand, to respond with appropriate measures, including military intervention, in cases where more extreme issues occur (ICISS, 2001,s.XI). Moreover, this responsibility emphasises that for a military intervention to be defined and carried out as a humanitarian intervention, six criteria must be fulfilled in the crisis region. These are the right authority criterion, just cause criterion, right intention criterion, last resort criterion, proportionality criterion and reasonable expectations criterion. The Responsibility to Rebuild, on the other hand, means addressing the after-effects of a military intervention designed to stop or prevent a crisis or conflict and preventing them by providing full assistance for reconciliation, reconstruction and recovery (ICISS,2001,s.37). Within the scope of this responsibility, it is emphasised that the responsibility of the intervening actors continues in the crisis region after the humanitarian intervention takes place.

In the historical process, the problems related to Cyprus started after the Ottoman Empire took over. The fate of Cyprus started to change direction as a result of the Ottoman-Russian War, which was called the '93 War' in 1877-78. As a result of the war, Cyprus was handed over to the British administration with the Berlin Conference of 1878. Since the Ottoman Empire and Britain were the warring parties during World War I, Britain annexed the island and Cyprus legally became British territory with the Treaty of Lausanne signed with Turkey at the end of the war. After the World War II period, the Cyprus issue started with the actions of the Greek Cypriot people against the British administration with the aim of independence and affected the Turkish Cypriot people on the island. In the aftermath of these violent actions, as a result of the negotiations between Turkey, Greece, the UK and the representatives of the Cyprus Community, the London-Zurich Treaties of 1959 were signed and the Republic of Cyprus was established in line with these treaties and an effort was made to resolve this issue. However, the Republic of Cyprus, which was established in line with the treaties, could not maintain a stable political life. Due to the ENOSIS policies of Greek Cypriots and Greece, which aimed to annex Cyprus to Greece, activities contrary to the founding treaties on the island emerged. In line with these policies, an unstable period that would last until 1974 began. During this period, until 20 July 1974, through the illegal organisation EOKA, which was established with the aim of achieving the success of the ENOSIS policy, a large number of Turkish Cypriots were killed, mass migration was forced, economic isolation, denial of transportation rights and many acts against the founding treaties

of the Republic of Cyprus took place and violations of rights on behalf of the Turkish Cypriots emerged with these acts of violence. Turkey, on the other hand, shared the idea of a military intervention in Cyprus with the international community many times during this process. On 15 July 1974, as a result of the coup attempt led by Nikos Sampson, a violation of the treaties that registered the existence of the Republic of Cyprus in terms of international law emerged and accordingly, on 20 July 1974, the Turkish Armed Forces intervened in the situation with the Cyprus Peace Operation. In this study, the question is whether the Responsibility to Protect report meets the six criteria for a humanitarian military intervention. The main argument of the study is that the Cyprus Peace Operation can be considered as a humanitarian intervention within the framework of the responsibility to protect criteria.